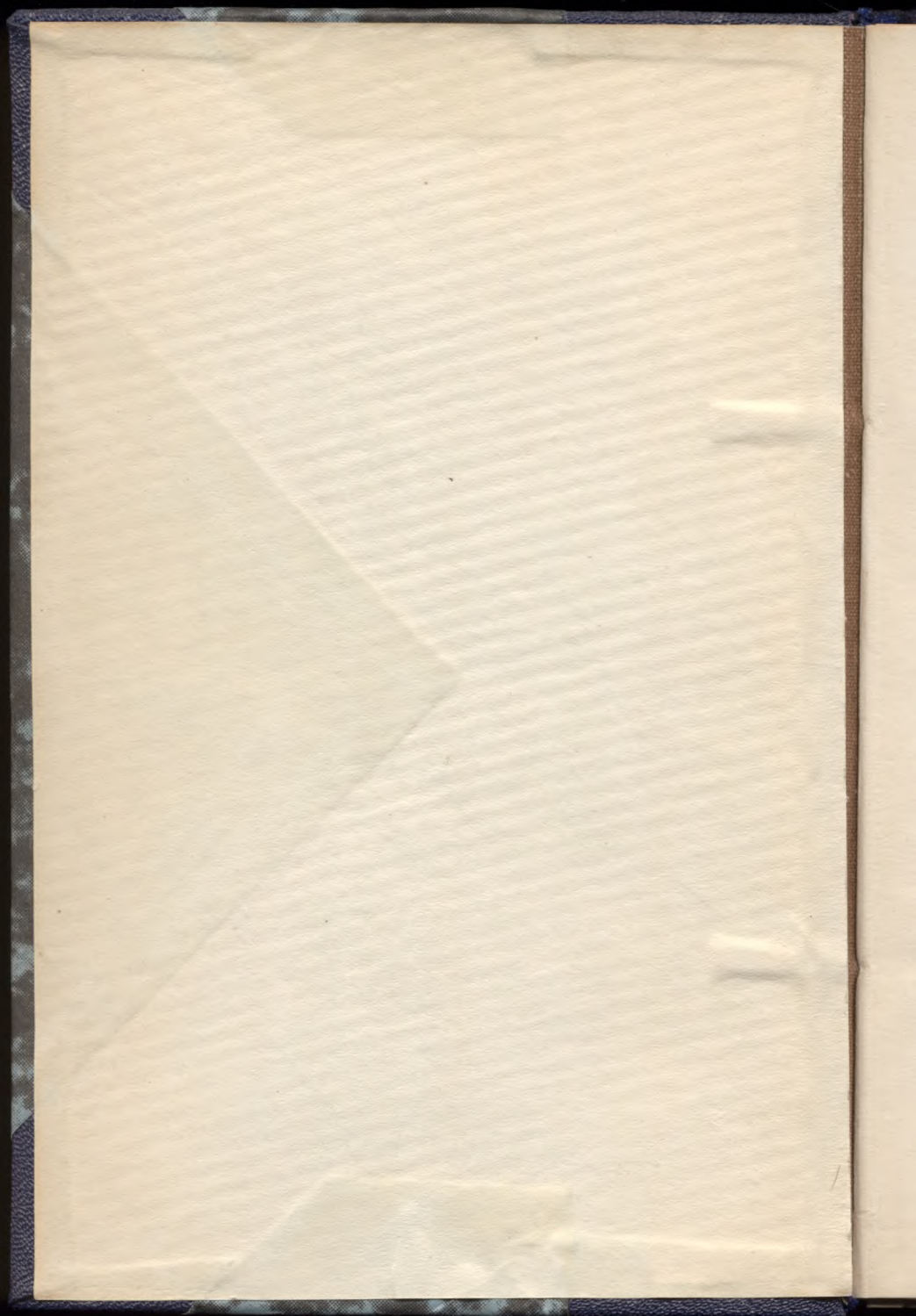
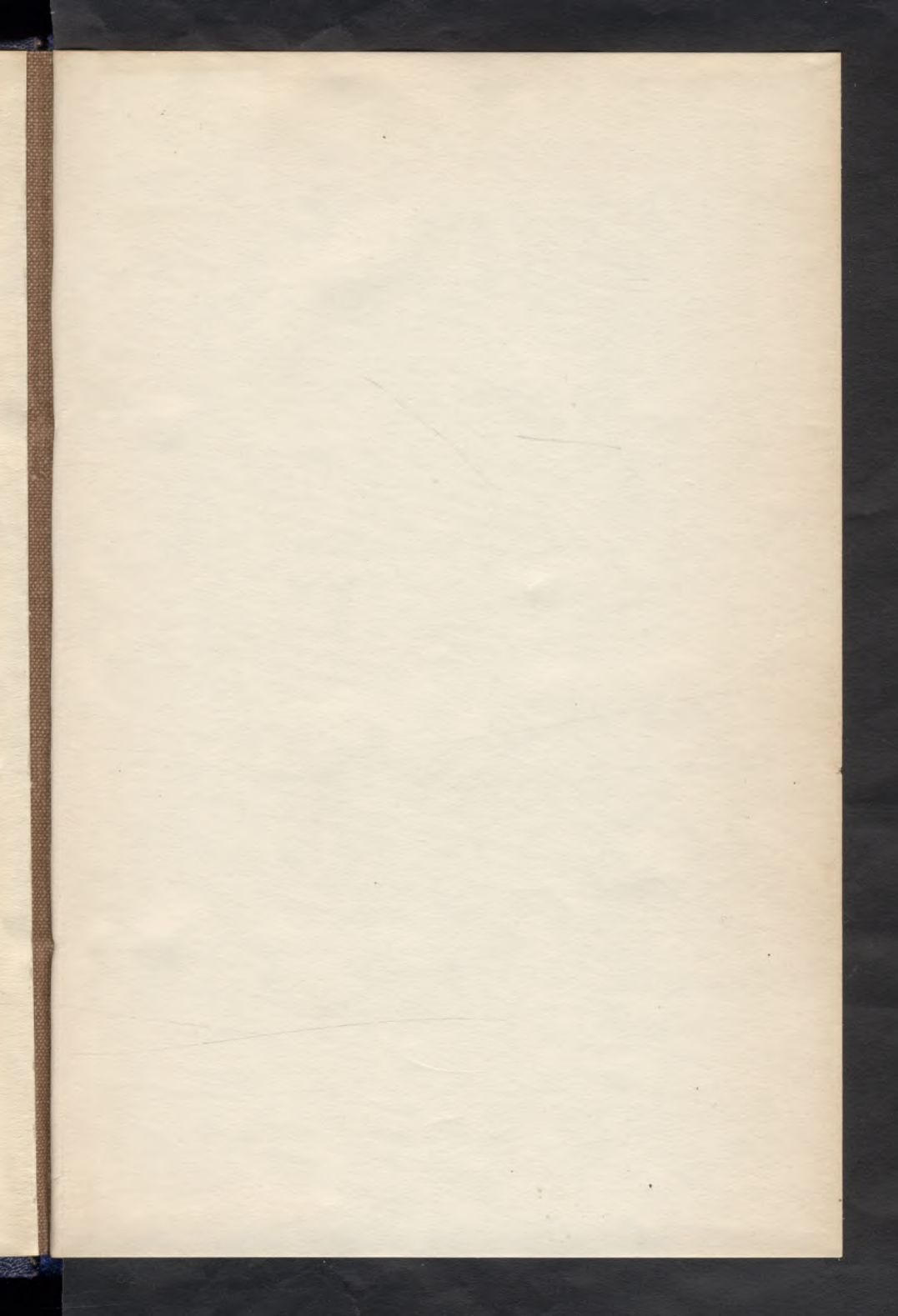
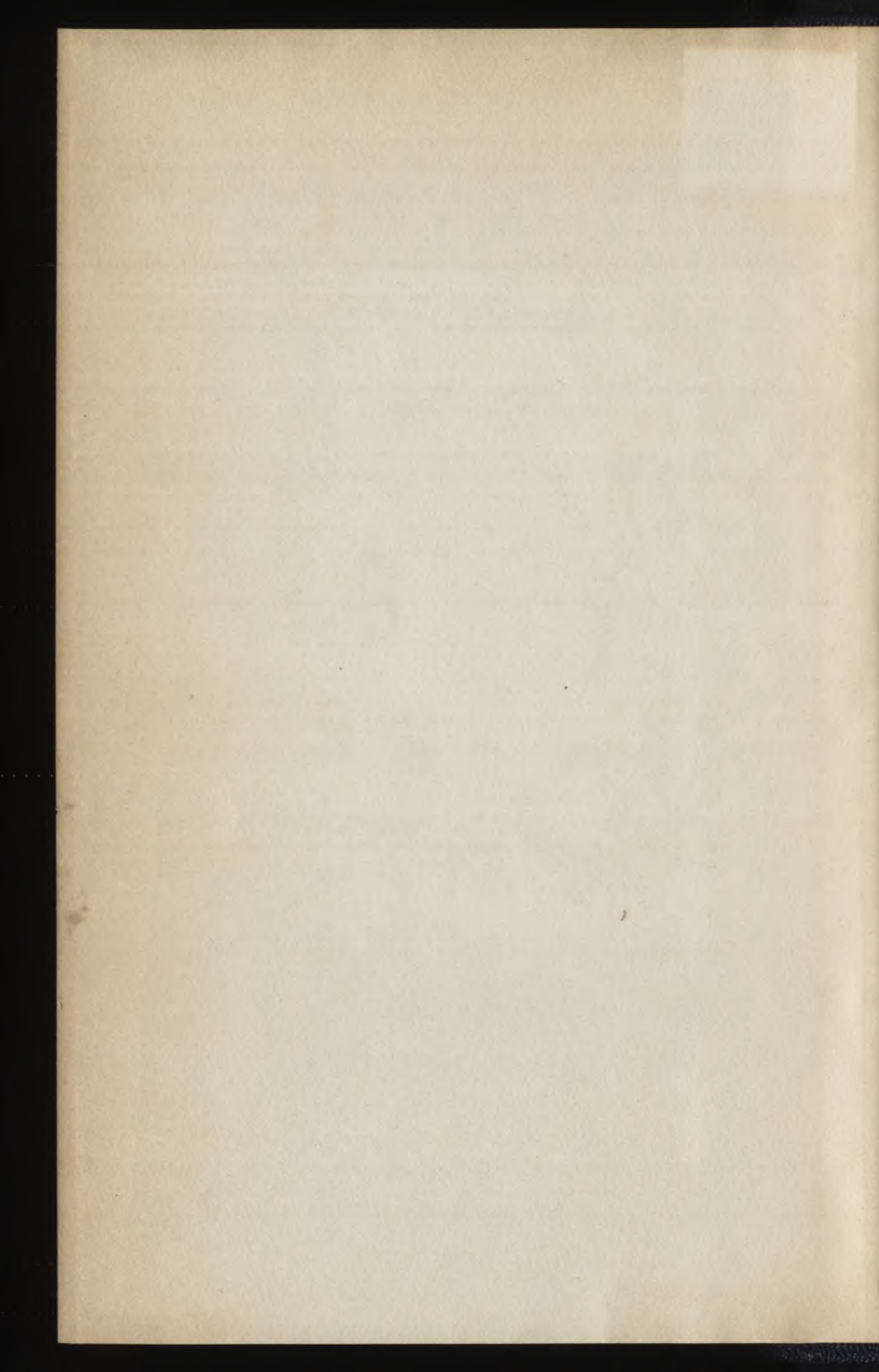

81280

OSZK

812801

KÖRÖSI TARISZNYA

N
A
G
Y
L
A
J
O
S

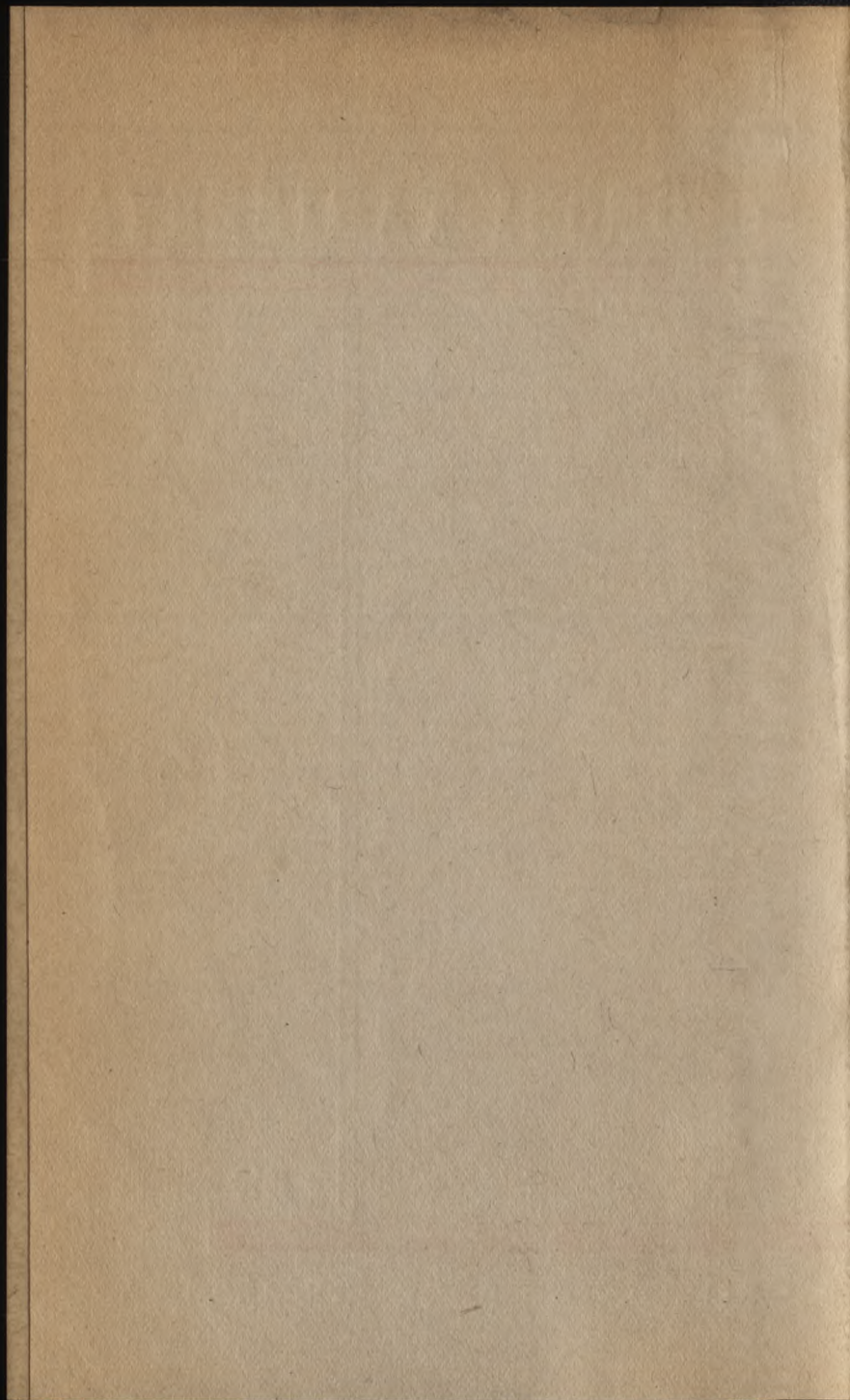
1938.

Németh Géza kiadása.

—

Híradó-nyomda Nagykőrös.

0

NAGY LAJOS

KÖRÖSI TARISZNYA

KIADJA
NÉMETH GÉZA KÖNYVKERESKEDŐ
NAGYKÖRÖS 1938.

812801

Országos Széchényi Könyvtár

Leletári szám:

V 916 - 8935/1063

HIRADÓ NYOMDA NAGYKÖRÖS 1938.

Mi van a tarisznyában ?

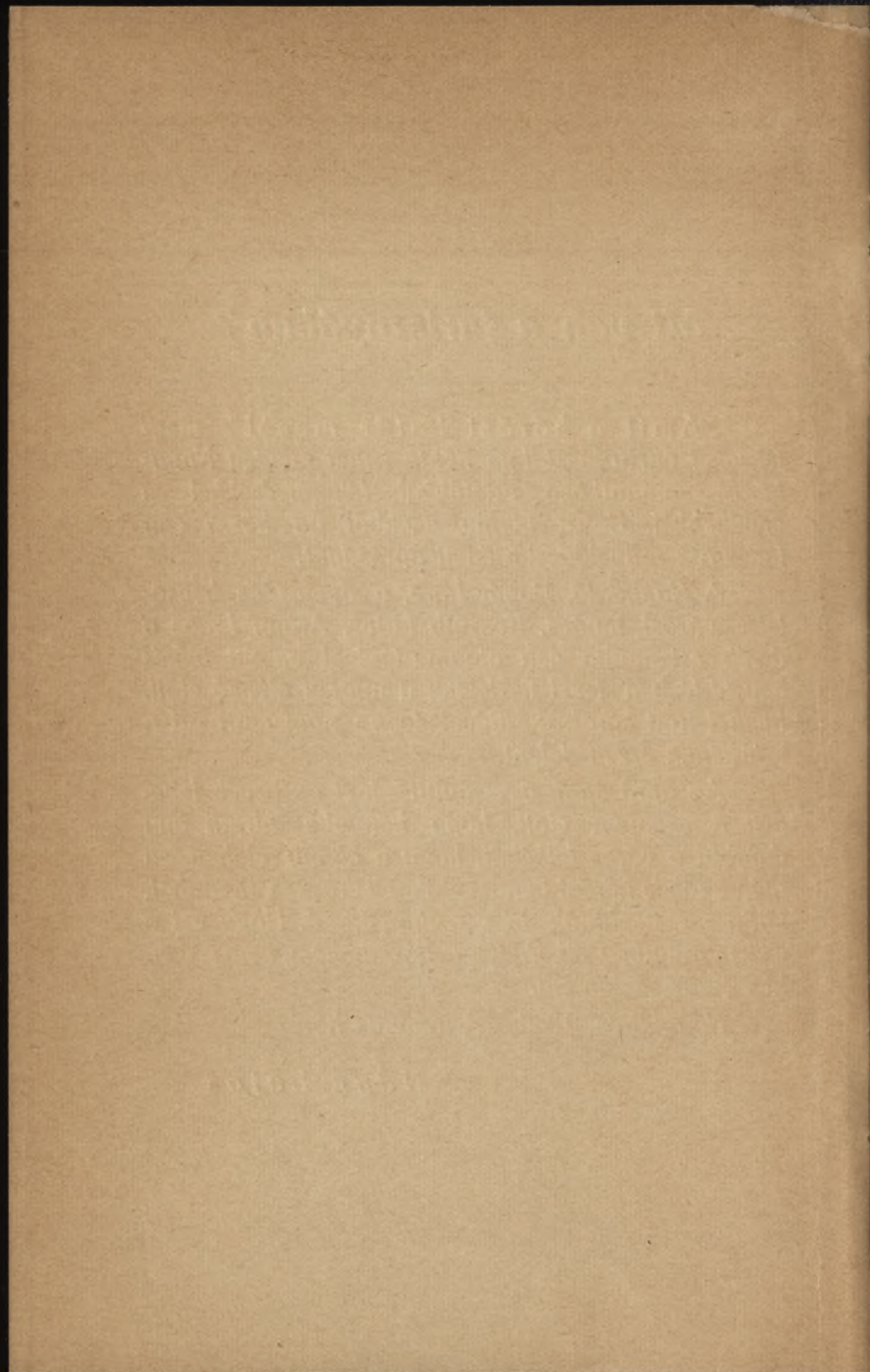
„Amit a kőrösi határ mesél“ megjelenése óta íróasztalom fiókja ismét megtelt Nagykőrösre vonatkozó adatokkal, feljegyzésekkel és emlékekkel. Ez a könyv ezekből ad közre egy tarisznya művelődéstörténeti apróságot.

A Nagyerdő, Bogár Imre, a nemes és becsületes városi tanács, Kossuth Lajos, Arany János a derék csizmadia céh atyamesterével együtt békés egyetértésben teszi tiszteletét a nyájas olvasó előtt, hogy letűnt korok derűjével tegye napsugarassá a szürkének érzett jelent.

Az apróságok összegyűjtésénél az a cél lebeggett a szemem előtt, hogy könyvbe zárjak egy darabot a város lelkéből, hogy a könyv elolvasása után azok is kőrösi bennszülöttnek érezzék magukat, kik nem itt látták meg a napvilágot. Hogy ezt a célt mennyiben sikerült megközelítenem, nem az én hivatásom eldönteni.

Nagykőrös, 1938. évi március hó.

N a g y L a j o s

Nagykőrös és a magyar könyv.

1636-ban Erdély fejedelme — a fősვნყségéről híres — Rákóczi György egy igen nevezetes könyvet adott ki. Öreg Gradual a neve ennek az énekes könyvnek, mely tartalmazza kora összes református templomi énekeit. Gelei Katona István és Keserű Dajka János voltak a szerkesztői a munkának, melynek 200 példányban való kinyomatása kereken 10.000 forintba került.

Egy vármegye nagyságu országrésз évi adójövedelme nem tett ki ennyit. De ugy látszik különös emberek éltek akkor, akik át tudták érezni, hogy a könyv az emberi művelődés legcsodálatosabb alkotása. Ezt bizonyítja, hogy nemcsak a fejedelem őnagysága áldozott erején felül az Öreg Graduálra, hanem azok az egyszerű szűrés magyarok is, akikhez a fejedelem énekes könyve országos vándorutja során eljutott.

Rákóczi György ugyanis követeket küldött az alföldi városokhoz, kik azután felajánlották a munkát a református gyülekezeteknek.

Itt körülményes és veszedelmes volt a közle-

kedés. Az ország ura a török volt, ami azt jelenti, hogy lépten-nyomon rabló hordákba ütközhetett, aki valami hosszabb utra vállalkozott. Az utak helyét az esztendő nagyobb felében feneketlen sártenger jelölte.

Ennek tulajdonítható, hogy Nagykőrösre, a török hódoltság híres kazános városába csak a következő esztendőben, 1637-ben érkezett meg a fejedelem követe.

Nagykőrös város nemes és becsületes tanácsa nagy örömmel fogadta a híradást és illő tisztelettel látta vendégül a fejedelmi követet is. Bizonyosság erre, hogy a város 1637-ből fent maradt számadásában azt olvashatjuk, hogy Rákóczi követének egy rókabőrt vettek ajándékba, a követet szállító kocsira pedig uj istrángot tétettek.

A fejedelem azt üzenete, hogy a város ingyen megkapja a könyvet, csak küldjön érte megbízható embert Sárospatakra.

A nagykőrösiek megfogadták a jó tanácsot és ugyancsak a városi számadások adatai alapján megállapíthatjuk, hogy a városi tanács egyik tagja végig kocsikázta az egész Alföldet, míg elért Patakra. Ott megjelent a fejedelem magas színe előtt és előadta, hogy Nagykőrös város köszönettel fogadja a kitüntető ajándékot, de szeretné kilizetni a nyomtatás rá eső költségét.

A fejedelem nem utasította vissza ezt az ajánlatot, mert a számadások szerint Nagykőrös 53 forint

75 dénárt fizetett le az Öreg Graduál csináltatásáért. Rákóczi viszont azzal mutatta ki atyai szeretetét a kőrösiek iránt, hogy sajátkezüleg bejegyezte a könyvbe, hogy a kőrösi gyülekezeté és ezt a bejegyzést aláírásával, valamint híres jelmondatának beírásával is megerősítette.

A tanácsi kiküldött Debrecenben 18 dénárért két sing vásznat vásárolt, hogy drága kincsét sértetlen állapotban hozhassa haza. A kocsisnak fizetett a város 2 forint 50 dénárt. Az uton ajándékot vásárolt a kiküldött 76 dénárért, egyéb költsége pedig 2 forint 40 dénárt tett ki.

A könyv megérkezése a városban nagy örömet keltett. Szívesén forgatták a lapjait azok is, akik nem tudtak olvasni. Hogy ez valóban így történt, erre is találunk bizonyítékokat az egykoru számadásokban. A fejedelem előbb említett követe ugyanis küldetésének elvégzése után hazafelé menet újra ellátogatott Nagykőrösre. Ekkor a város hálája ki-fejezése képen 8 forintért Szolnokon agarakat vásárolt a fejedelem számára és a követ urnak pedig csizmát csináltatott 2 forint 75 dénárért.

De nem csökkent a város szeretete a kopott könyv iránt a következő esztendőkből sem.

Az 1639. évi számadásokból halásztuk ki, hogy ebben az évben a város 6 sing selyem zsinort vásárolt az Öreg Graduálra 48 dénárért.

1643-ban újabb kiadások merültek fel a könyv sértetlen állapotban való megőrzésével kapcsolatban.

Ekkor a városi tanács 75 dénárért bőrt vásárolt és ebbe a könyvet bekötötte. A munkadíj 3 forintot tett ki.

1649-ben Eötvös Gergelynek fizettek ki a könyv csinálásáért 80 dénárt. Ez valószínűleg kapocs készítés költsége volt.

1677-ből származik a könyv mai bőrkötése, mert a nagykőrösiek azóta is féltékenyen őrzik az Öreg Graduált és az a nagykőrösi Arany János gimnázium könyvtárának egyik büszkesége.

Ez a büszkeség teljesen jogos is, mert 53 forint 75 dénár 1637-ben igen jelentékeny anyagi áldozat volt. Nagyságát talán azzal szemléltethetjük a legjobban, hogy ugyanabban az évben két puszta — a mai Jászkarajenő és Lajosmizse község — évi bére fejében 30 dénárral kevesebbet, 53 forint 40 dénárt fizetett a tulajdonos. Azon a pénzen, amit Nagykovács város tanácsa 1637-ben a magyar irodalom pártolására használt fel, lehetett volna bérelni még 20.000 hold földet, de Nagykovács inkább az Öreg Graduált választotta.

A 200 példányban megjelent munkából ma már szinte az országban csak 7 található, ami viszont azt bizonyítja, hogy nem mindenütt vigyáztak úgy az Öreg Graduálra, mint épen Nagykovácsön. Lehet azonban az is, hogy az emberek vigyáztak volna, azonban 300 év zugott át a magyarság felett, hogy Rákóczi Graudáljait egyes helyeken csak az isteni gondviselés mentette meg a pusztulástól.

Hálát kell adnunk a Mindenhatónak, hogy hogy ennyi is megmaradt, hogy megtanítsa bennünket arra, hogy miként kell szeretni a magyar könyvet. Valami ilyet érezhetett Rákóczi fejedelem is, midőn a nagykőrösieknek adományozott könyvbe beleírta híres jelmondatát: Non est currentis, neque volentis, sed miserentis dei.

Nagykőrös barátai.

Nagykőrösön van valami a levegőben, ami a hozzánk jövő idegeneket megejt és egy egész életre a város barátaivá teszi. A legfrissebb példa erre Szántó Dénes esete, ki az Arany Napokon, mint az egyik fővárosi napilap tudósítója jelent meg nálunk. Visszatérve Budapestre nemcsak lapjában írt két nagyon kedves beszámolót, hanem az „Ünnep” c. szépirodalmi folyóiratban valóságos prózában írt költeményt helyezett el „Arany János nyomában a kőrösi homokon” címen.

Talán egy békésebb korszakban annak is eljön az ideje, hogy ezeket az érdekes dokumentumokat összegyűjtsük és egy kötetben a közönség elé vigyük. Ez a „Nagykőrös és a magyar írók” címen kiadandó

gyűjtemény lenne Nagykőrös város propaganda bibliája, mert a magyar irodalom minden jelesét megtalálhatnánk benne Petőfi Sándortól kezdve.

Hogy e könyv szerkesztőjének a munkáját megkönnyítsük, az alábbiakban csak úgy kapásból egy szerény csokrot kötünk azokból a legujabb versekből, melyek Nagykőrös hírét és nevét hirdetik a magyar irodalomban.

Legelőször talán Farkas Imrének három rigmúsáról kell megemlékeznünk, melyek az Arany-Napokkal kapcsolatban a Pesti Hirlapban jelentek meg.

A nagykőrösi „Aranyérem“.

(Megjelent a Pesti Hirlap 1935. évi augusztus 22-iki számában.)

„Hej Nagykőrös hires város!“
Arany sor, — Aranytól,
Érempénzre irták, kérem,
S lett belőle „Aranyérem“,
Bár nincsen aranyból.

Készült pedig nagykőrösi
Hires „Arany-Napra“,
Jó munkáért adnak ilyet,
Aranyat ér mindenkinek,
Ki az érmet kapja...!

Arany-Nap rigmus.

(Megjelent a Pesti Hirlap 1936. évi június
5-iki számában.)

Nagyalföldön nagy az öröm :
Uj Arany-Nap Nagykőrösön.
Gyülnek oda mindenünnet
Aranyat ér ez az ünnep !

Bogár Imre kocsmája.

(Megjelent a Pesti Hirlap 1936. évi június
5-iki számában.)

Ott, hol egykor mulatott a vén betyár,
Filléresből kiszállt utas iddogál.
Nem száz itcét — pikkoló sört ivának,
Vége így lett régi betyár világnak !

A következő két verset Agyagfalvi Hegyi István,
a modern magyar lira szeretve lisztelt költője egy
nagykőrösi kirándulása alatt írta.

A kőrösi Nagyerdőre ...

A kőrösi Nagyerdőre rászálltak a fellegek ...
Mért álmodik boldogságról, akit senki sem szeret ?
Mért is adott szívet annak a jóságos Teremtő,
Kit sohse várt forró csókkal egy hűséges szerető !

A kőrösi Nagyerdőről elszálltak a fellegek...
Lehet még az boldog egyszer, kit ma senki sem szeret!
Nincsen a sziv örök gyászra, bubánatra teremtvé,
Jó az Isten, küld valakit, aki őt is szeresse!

Hullj eső, hullj eső a virágos kertre.

Hullj eső, hullj eső a virágos kertre!
Gyöngyvirág, liliom, hogy hajtson ki benne!
Hajtson ki, nyiljon ki virágvasárnapra!
Hadd legyen boldog az, ki a csokrot kapja!

Annak a csokornak minden virágszála
Mondja el, hogy nincsen szebb virágszál nála!
Gyöngyvirág, liliom sugja a fülébe,
Nem soká magam is elmegyek majd ... érte!

Juhász Gyulának munkája a következő remek
„nagykőrösi emlék“-nek készült költemény.

Arany nyomában.

A nagykőrösi magyar éjszakában
Igy bandukolt akkor, mint ma én,
Rossz csillagok jártak szegény hazádra
S te voltál itt a biztos, méla fény.

Elnézem a szobát, hol gyertya mellett
A balladák és penzumok között
Éltél szeliden az emlékezetnek,
Siratva egy elzugott üstököst.

Magyar magány ez, alacsony gerendák,
De kinn a éjben véges végtelen
Titkával az alföldi menny dereng ránk
S a kutgém darvadozik az égen.

Ó mennyi kutgém, kék magasba lengő
S bus mélybe néző, példázód neked,
Ki a borus jelenben vig jövőndő
Hitével mondtál örök éneket.

Lábod nyomába lépek elmerengve
A magyar éjben, ahogy ballagok
S lenéznek rám biztatva messze-messze
Kik téged láttak itt, a csillagok.

A Friss Ujságban jelent meg 1933. június 18-án
Péterfy Tamás következő hangulatos nagykőrösi
verse.

Nagykőrösi ropogós cseresznye.

Megérett a ropogós cseresznye,
Barna kislány kosárba leszedte,
Bevitte a kőrösi piacra,
Kosarait sorjába kirakta.

Barna lánynak babos a kötője,
Lesimitja a fodrot belőle,
Ide tekint, oda néz, úgy várja,
Milyen lesz a cseresznye vásárja.

Jaj, de nehéz cseresznyét árulni,
Édes szóval a vevőn kifogni,
Mert a vevő alkuszik, alkuszik,
Mig jó vásárt nem csinál, nem nyugszik.

Jött egy legény, kérdezte: hogy adja?
Kőrösi lány az árát megszabja.
Kosaranként magasan taksálta,
— Majd alkuszik, hogyha megkivánta.

Alku nélkül megvette a legény,
Ráadásnak csókot kért a szegény,
Igétet kapott is ezerre,
— De a kislány csókjából egyet se.

Nagykőrösi cseresznye ropogós,
Kőrösi lány a csókkal még adós,
— Végrehajtót nem küldnek hozzája,
Majd behajtják kézfogó napjára.

Ezeket a verseket olvasgatva mi kőrösiek is
megérezzük, hogy ennek az ősrégi városnak lelke
van, mely megihleti azokat a költőket, kik alkony-
órán az öregtemplom és az öreg kőrösi városháza
mellett a kőrösi utcák porában keresik Arany János
lábnyomát.

Írói elszólások Nagykörösről.

Azt mondják, hogy jó fényképet csak amatőr tud készíteni, mert az se nem szépít, se nem csunyít.

Ha ez igaz, úgy talán azt is lehet mondani, hogy egy városról legtalálhatóbb ismertetés az írói elszólás. Ilyenkor ugyanis az író nem gondol arra, hogy állításához vajjon mit szólnak az illető városban, hanem egészen őszintén elárulja, hogy ő milyennek látja azt a várost, amelyikről csak azért beszél, hogy vele valamit bebizonyítson.

Épen azért én úgy gyűjtöm ezeket az írói elszólásokat, mint más tisztességes ember a bélyeget, vagy a gyufaskatulyát. Gyűjteményemből egypár darabot az alábbiakban mutatok be.

Móricz Zsigmondnak van egy kedves modern regénye. A címe: Az asszony beleszól. Ennek a közepe táján van egy érdekes párbeszéd, melyben két szini növendék beszélget. Az egyik fiu. A másik lány. A fiu természetesen szerelmes a lányba. A lány azonban csak gazdag öreg urhoz akar feleségül menni, akinek két autója van. A fiu erre nagy dühbe gurul és valami nagy sértést akar a lány fejéhez vágni. Olyat, amibe benne van, hogy a kis süldőprimadonna a színpadon nem viszi semmire. Hogy ezt a fiu kifejezhesse, az író a következő szavakat adja a szájába: *Tudod mit, már előre*

látom, hogy segédnaíva leszel Nagykőrösön. Mikor én ez a mondatot a regényben olvastam, előbb nagyon dühös lettem, de azóta rájöttem, hogy MórícZ Zsigmondnak ez az elszólása Nagykőrös egyik legjellemzőbb, egy mondatba sűrített kritikája.

Nagy Endre „Tóni” című bohózatában van a következő párbeszéd:

Maris (szobalány): Naccsága kéröm, á Grünbaum szörkesztő ur van itt és a tisztöletét óhajtja tönni.

Nagysága: Szörkesztő?! Tisztöletét?! Jaj, de idegessé teszel már azzal a köcskeméti nyelvjárásoddal!

Maris: Naccsága kérem... (Bőg) Én csak egyszerű cselédlány vagyok, de azt kéröm, né tessön neköm mondani, hogy én köcskeméti vagyok. Inkább világga mék, de ezt nem vagyok köteles eltűrni!

Nagysága: Hát nem Kecskemétre való vagy?

Maris (büszkén): De bizon nem! Nagykőrösre való vagyok én! Nagykőrösi lány vagyok én! Nem is köcskeméti!

Nagysága: És ez olyan nagy különbség?

Maris: Möghiszöm azt! (Kényesen riszálva el.)

Hát Nagy Endre ilyennek képzei el a nagykőrösi önérzetet. Attól eltekintve, hogy ennek a jelenetnek, de az egész bohózatnak olyan pesti ize van, kétségtelen, hogy Nagy Endre ezzel a kis párbeszéddel szintén érdekes pillanatfelvételt mutat be rólunk. Ez a pillanatfelvétel olyan, mint sok vásári

fénykép. Egy kicsit primitív, egy kicsit kidolgozatlan. De azért hasonlít Nagykőröshöz.

Harmadiknak Tompa Mihály egyik nagykőrösi vonatkozású anekdotáját iktatom ide.

Akkor született ez az anekdota, midőn Tompa Mihály Arany János látogatására Nagykőrösre utazott. Midőn Pesten készülődött, Egressy Gábortól is megkérdezte, hogy vele tart-e? Egressy Gábor habozott, hebegett és végül Pesten maradt.

Mikor aztán Tompáék Nagykőrösről visszatértek Pestre, Egressy Gábor szomorúan fogadta őket és ezt mondta:

— Barátom! Leányom által megkérdeztettem Petőfi Sándor szellemét és ő ezt mondotta:

Ember, ember, mit miveltél?

Hogy Kőrösre ki nem mentél!

Ez a kis történet nem csak azt igazolja, hogy Egressy Gábor, a híres színész szellemidéző volt, ki minden dolgában Petőfi Sándor szellemének a tanácsát kérte ki, hanem sokkal inkább azt, hogy Arany János korában boldog volt az az író és művész, ki elzarándokolhatott Nagykőrösre a magyar epika fejlődéséhez. Kilenc esztendeig tartott Nagykőrösnek ez az Arany-kora és azután Nagykőrös ismét olyan lett, mint Arany előtt volt.

Hogy pedig Arany előtt milyen volt, Vas Gereben

meséli el egyik munkájában csak úgy mellékesen, írói elszólás formájában.

Történt egyszer — mondja Vas Gereben — hogy a debreceni polgárok megelégték a nagy haladást. Elhatározták tehát, hogy Debrecen városát hozzákötik Kecskeméthez, mert az az utolsó 150 esztendő alatt nem haladt egy lépést se. Küldöttséget is menesztettek a kecskeméti tanácshoz, hogy engedné meg, hogy a rohanni akaró Debrecent oda kössék az egy helyben álló Kecskeméthez. El is indult a küldöttség. De nem jutott Kecskemétre, mert utközben talált egy másik várost, mely nem 150, hanem 300 éve nem haladt egy lépést se. Ez a város volt Vas Gereben szerint Nagykőrös.

Vajjon, ha ma élne Vas Gereben, milyen formában mondaná el ezt az anekdotát?

Az első magyar tanítónő emlékezete.

Sokszor és látszólag joggal szemünkre vetik, hogy az alföldi városok nem igazi városok. Ezt a véleményt arra alapítják, hogy hiába keressük itt a letűnt századok dicsőségét hirdető kőpalotákat. Annak sincs nyoma, hogy kulturális tekintetben va-

lami korszakalkotót hoztak volna létre. Sőt a legtöbb alföldi városnak írott és ismert történelme is alig van.

Hogy ez a felfogás mennyire téves és mennyire tarthatatlan, kiviláglik abból, hogy az alföldi városok levéltárából gyakran kerülnek elő olyan dokumentumok, amelyek azt igazolják, hogy van ezeknek a városoknak kulturális múltja, de ennek a kulturának a nyomait még nem ásták ki a múlt idők ködös bizonytalanságából.

Igy Nagykőrös város levéltárából a közelmúltban egy olyan régi írás került elő, mely az első magyar tanítónő ottani működésére vonatkozik.

Azt mondja ez a régi feljegyzés, hogy a nemes és becsületes városi tanács 1720-ban megfogadta a lányok tanító asszonyának nemes és vitézlő Margitai István nótárius feleségét, Kiss Erzsébet asszonyt.

Ennek az adatnak kulturális jelentőségét azzal érzékeltethetjük legjobban, hogy Magyarországon csak 1868-ban hozták be a kötelező népoktatást és 1776-ban jelent meg az első királyi rendelet, mely a közoktatásügyet közfeladatnak minősítette. Ezzel szemben Nagykőrös, ez a nagy falu-város már 1720-ban külön iskolát állít a lányok nevelésére és annak vezetésével egy tanítónőt bizott meg.

Az első adat felmerülése után kutatni kezdtük az első nagykőrösi tanítónőre vonatkozó részletesebb adatokat és a következőket sikerült megállapítanunk.

A körösi lányok tanításáért a városi tanács 1720-ban a következő járandóságot állapította meg: 50 forint készpénz, 100 font hus, 1 db kősó, 6 akó bor, 2 sajt, 1 pint vaj és minden lány után 1 véka buza. Az 1 véka buzát a szülők fizették, míg a járandóság többi része a városi pénztárt terhelte.

Az első nagykörösi tanítónő férje városi jegyző volt, akinek járandóságát az akkori jegyzőkönyvek a következőképen mondják el: 50 forint készpénz, 1 köből buza, 4 köből köles és árpa, 1 kősó, 1 hizott disznó, 3 sajt, 3 gomolya, 80 fej káposzta, 3 pint vaj, 3 pint méz, 1 pár cipő, 3 pár csizma és annyi tűzre való, amennyi elfogy.

A kettős fizetés mellett elég türhető lehetett a Margitai házaspár anyagi helyzete, mert adatot találunk arra vonatkozólag, hogy Margitai István 1723-ban szőlőt vásárolt Farkas István nagykörösi polgártól 50 tallérért, 1728-ban pedig 100 tallérért Margitai Istvánné vásárolta meg K. Szabó Péter ingatlanát. 1729-ben Margitai István elhunyt és még ugyanezen évben özvegye úgy is, mint kiskoru Margitai Erzsébet gyámja örökáron eladta a tulajdonát képező 5 pászta szőlőt Helmeczi István prédikátornak 350 forintért.

A következő esztendőben már nem szerepel a városi számadásban Margitai Istvánné járandósága és így valószínűnek látszik, hogy férje halála után leányával együtt elköltözött Nagykörösről.

Azonban csak a tanítónő költözött el, a város

által felállított leányiskola továbbra is megmaradt és teljesítette nemes hivatását, mely arra irányult, hogy a város leányai elsajátíthassák az írást, olvasást és számolást. Azonkívül — miként egykoru feljegyzésekből megállapíthatjuk — az első nagykőrösi leányiskolázan nemesebb asszonyi munkákra és muzsikára is tanították a leányokat. Különösen az olvasásra fektettek nagy súlyt, mert 1753-ban, midőn a városi tanács megállapítása szerint Kelecsényi György növendékei ezen a téren kellő eredményt nem tudtak felmutatni, a városi tanács figyelmeztette a tanítóurat, hogy ne járjon olyan sokat lakodalmakba.

Az első nagykőrösi tanítónő emlékezetének a felelevenítése országos szempontból is figyelmet érdemel, mert valószínűnek látszik, hogy Margitai Istvánné nemcsak Nagykőrösön, de az egész országban az első nő, ki mint tanítónő nyilvános iskolát vezetett. Különféle kolostorokban tudós apácák ugyan már évszázadok óta foglalkoznak a tanítással, de hogy Margitai Istvánné előtt nyilvános iskolában is lett volna női tanerő, arról eddig még nem olvastunk.

Az első magyar tanítónő működéséről egyelőre többet felkutatni nem sikerült. Azonban nincs kizárva, hogy ezeken a halvány nyomokon elindulva valamikor valakinek sikerül részletesebb képet nyújtani az első nagykőrösi leányiskola működéséről, melynek növendékei már mind elporladtak a nagykőrösi temetőben.

Igen, a temető az a hely, mely feleletet tudna

adni a mult minden kérdésére. Mert a temetőben nemcsak az első nagykőrösi lányiskola növendékeit lehetne megtalálni az elődök végtelen sorát, kik talán akkor alapították Nagykőröst, amikor nemcsak iskola nem volt, de nem volt még történelem sem. Mennyi vér és mennyi verejték kellett ahhoz, hogy ezen a földön, amely érezte a hátán a tatár, a török, a német lovak kemény patáit, békétlen és zivatáros századok ezer szenvedése után támadjon egy olyan nemzedék, mely 1720-ban megfogadta a kőrösi lányok tanítóasszonyának Margitai Istvánnét.

Épen ezért most, midőn két évszázad tündérfátylán keresztül a multba nézünk és látjuk azokat a kőrösi polgárokat, kik a Rákóczi szabadságharcot követő nehéz esztendőben nem csüggedtek el, hanem iskolát alapítottak a lányok nevelésére, még az eddiginél is mélyebb meggyőződéssel merjük hirdetni, hogy a magyar kulturfölény nem mese, hanem élő valóság a Duna-medencében.

Ennek köszönhetjük, hogy mi voltunk az elsők, kik államot tudtunk itt alkotni. És ennek lesz a következménye, hogy Európa lelkiismerete a magyarság számára újra meg fogja teremteni Szent István birodalmát.

Ennek a hitnek világító szövétnekénél idézzük az első magyar tanítónő emlékezetét...

Kossuth Lajos Nagykőrösön.

Városházánkra 1936-ban készült az emléktábla, mely a következő sokatmondó feliratot viseli: *Kossuth Lajos 1848 szeptember 25-én erről az erkélyről szólt a kőrösi néphez. Hívó szavára 1500 békés polgárból lett a nemzet katonája.*

Ez az emléktábla apáink és nagyapáink életének egyik legjellemzőbb vonását — a nagykőrösi Kossuth-kultuszt — idézi emlékezetünkbe, melynek annyi érdekes emléke van feljegyezve városunk utolsó 88 esztendejének történetébe. Szóval nem is lehet kifejezni azt az érzést, mely a múlt század magyarját a Kossuth név kimondásakor megremegtette. Talán akkor járunk közelebb az igazsághoz, ha azt mondjuk, hogy a nagykőrösi Kossuth kultusz egy külön vallás volt, melynek hiveit az élet minden megnyilvánulásánál Kossuth Lajos véleménye irányította. Tudták ezt a politika vámszedői és akarnokai és innen van, hogy olyan sok esetben megtörtént, hogy szélhámosok és álpróféták is megsüthették a maguk pecsenyéjét a Kossuthért lángoló kőrösi szívek tüze mellett. Ez nem apáink hibája. Ma már más világot élünk. A naiv lelkesedést felváltotta a józan megfontolás és ennek köszönhető, hogy a Kossuth kultusz is kikerült a politika bosszorkánykonyhájából oda, ahova való, — a magyarság örök értékeinek templomába.

A nagykőrösi magyarban különben mindig meg volt a hajlandóság arra, hogy Kossuth Lajost politikamentesen tisztelje. Ilyen politikamentes mozzanat volt az, midőn 1892-ben a városi képviselőtestület a 90 éves turini remetét megválasztotta Nagykőrös város diszpolgárává. Valósággal márványba kívánnak azok a szavak, melyekkel az akkori képviselőtestület a megválasztást Kossuth Lajossal közölte:

Mélyen Tisztelt Nagy Hazánkfia!

A kegyelet, az öröm, a hála érzésével fordulunk Hozzád a távolból mi is Hazánk Nagyfia.

Örömmel, hogy életed kilencvenedik évében üdvözölhetünk, hálával, hogy a nemzetnek ez örömet megadta az isteni Gondviselés kegyelme.

E város falai között is hallattad egykoron szónoklatodnak búverejét. A honszerelemnek azok a csodaszerű varázshangjai a város polgárai közül oly soknak a jelenben is fülébe csengenek. Az ifju nemzedéket pedig, mely ama nagy napokban hangod gyujtó szavát nem hallotta, az idő érclapjára vésett nagy tetteid emlékezete tölti el szent lelkesedés melegével.

— — — — —
Átértve a távollét fájdalmát, a nemzet meghajol az előtt és a sebek behegedésére maga szolgáltatja az irt.

Ily érzelmek hatása alatt Hazánk Nagyfia Nagykőrös város képviselőtestülete szeretete és becsü-

lése kifejezéséül egyhangu nagy lelkesedéssel a város diszpolgárává megválasztott és legbensőbb jókívánataink tolmácsolása mellett a megválasztás szívesen fogadását kérjük.

Ilyen levelet irt Kossuth Lajoshoz az a képviselőtestület, melynek tagjai között láhattuk a szabadságharc nem egy katonáját.

A politikamentes Kossuth-kultusz megnyilvánulása volt az is, hogy a mult század végén rövid hónapok alatt 11.274 korona gyűlt össze, melyből azután Nagykőrös város társadalma Tóth András debreceni művésszel elkészíttette a nagykőrösi Kossuth szobrot. Lehet, hogy nem ez az ország legsikerültebb Kossuth-szobra, de az kétségtelen, hogy nem igen lehet találni még egy szobrot az egész világon, mely ennyire a kispolgárok nehezen nélkülözhető filléreiből készült volna, mint a mienk. Épen ezért jogosan vagyunk büszkék a mi Kossuth szobrunkra, mely azért is nevezetes, mert ennek a mintájára készült 1911-ben Clevelandban az első amerikai Kossuth-szobor.

Feljegyzésre méltó a közelmult Kossuth-kultuszából az is, hogy 1928-ban a nagykőrösi városi tanács ülésén dr. Vargha György városi tanácsnok indítványa kapcsán merült fel az a később meg is valósitott eszme, hogy a new-yorki Kossuth-szobor leleplezésén megjelenő városok és vármegyék az ottani ünnepségek kapcsán helyezzenek a szobor talapzatához egy marékkal abból a honi földből,

melyet az ünnepségen képviselnek. Ezt a javaslatot annak idején a Magyar Nemzeti Kossuth Zarándok Bizottság nagy örömmel fogadta és így került Nagykőrös város földjéből is egy marékkal Dezső Kázmér polgármester útján az amerikai új Kossuth szoborhoz. A leleplezésen megjelenő küldöttségeknek ez a cselekedete azt jelképezte, hogy Magyarország minden talpalattnyi földje a magyar függetlenségnek Kossuth Lajos által megteremtett programja alapján áll.

A Kossuth-kalap szintén hozzátartozik a Kossuth kultuszhoz. Ennek viselése az önkényuralom alatt tüntetés számba ment. Később politikai divat lett belőle, mely lassanként elenyészett. Egyedül Nagykőrösön hordanak a polgárság idősebb korosztályai még ma is Kossuth-kalapot. Ebben a jelenségben benne van a kőrösi magyar egész világnézete és konzervatív hűsége. Ebből a konzervatív hűségből származik a nagykőrösi társadalmi egyesületeknek ez az akciója, melynek során dr. Molnár Gyula által készített bronzdombormű oda került a városháza bejáratához.

.....

Arany János lábanyoma.

77 esztendeje, hogy Arany János tanár ur lemondott a nagykőrösi gimnáziumban 9 évig viselt tanári állásáról. Összepakolta könyveit és egy szeles októberi napon kiballagott a nagykőrösi vasutálomásra. Felszállt a Pest felé induló vonatra és megindult a halhatatlanság felé...

Azóta közel 30.000 esetben indult ugyanabban az órában a reggeli vonat Nagykőrösről. Fel is szálltak rá jó egynéhányan, de több utasnak nem sikerült olyan messze jutni, mint Arany tanár urnak.

A 18.000 kőrösi magyarból, kik abban a szerencsében részesültek, hogy láthatták a kőrösi homokban Arany János lábanyomát, már csak 350 él, de ezek sem emlékeznek a város halhatatlan polgárára, mert azok a kortársak, akik még ma is élnek, 1860-ban csecsemők, vagy gyermekek voltak. Ennek ellenére nem enyészett el Arany János lábanyoma a kőrösi homokban, mert Nagykőrös város a kegyelet és megemlékezés jeleit igyekszik felállítani a város minden olyan helyén, ahol a költő járt.

Az első ilyen emlék egy kőpad a nagykőrösi Hősök terén. Azt hirdeti, hogy 1851-ben ott állott az a ház, ahol Nagykőrösre való első megérkezése után megszállott Arany János.

Ha a kőrösi utcákat járjuk, három házat is

találunk, melyen emléktábla hirdeti, hogy ott is lakott Arany.

Az egyik ilyen emléktábla mellett a református templom parkjában áll Arany János nagykőrösi szobra. Ezt Strobl Alajos készítette 1910-ben.

A bronzmellszobor négyszögletű márványlapból nő ki és márvány tölgylevelek hajlanak az ércre. A költő kemény, dacos tekintettel révedez a múltba, mintha most is az ősi hun magyar mondákat kutatná. A szobor talapzatán ül Marci bácsi, Arany János egyik nagykőrösi költeményéből ismert vén gulyás. A 110 éves gulyás megtörténül a karos-székekben. Balkezét botján nyugtatja, melybe szögekkel ez van kiverve: A becsület olyan erős, mint az oroszlán.

Marci bácsival Arany János 1855-ben Nagykőröshöz tartozó Tetétlen pusztán ismerkedett meg. Itt az egyik emelkedésről — a Pengyom halmáról — az a rege maradt fenn, hogy ott táborozott Árpád vezér a honfoglalás döntő csatájának előestéjén. Erről a halomról írta Arany János „Tetétleni halmon” című költeményét. Arany ezen kirándulásának megörökítésére Nagykőrös város képviselőtestülete 1932-ben, Arany János halálának 50-ik évfordulóján elhatározta, hogy a tetétleni Árpád-émlék mellett egy kőpadot állít fel és ennek hátlapjára rávezeti az említett költeményt.

Arany-émlék a nagykőrösi tanítóképző-intézet udvarán lévő eperfa is. Ez hajdan annak az épület-

nek az udvarán állott, ahol a költő nagykőrösi tartózkodásának a végén lakott.

Az eperfa szomszédságában álló hatalmas két-emeletes épület — nagykőrösi református gimnázium — homlokán viseli Arany János nevét. Az épület egyik földszinti szobájában van az Arany János muzeum, melyben a Nagykőrösi Arany János Társaság gyűjtögeti a nagy költőre vonatkozó emlékeit. Itt van Arany János nagykőrösi íróasztala, több kézírata, rajza, tanítványainak Arany János által kijavított dolgozatai stb. A muzeum legnagyobb értéke Zala György által a budapesti Arany János szoborpályával alkalmával készített pályamunka eredeti gipszmodellje, mely a költőt magas alapzaton ülve az alkotás ihletében ábrázolja. Miként tudják, annak idején ez a munka pályadíjat nyert, azonban kivitelre Stróbl Alajos terve került. A bíráló bizottságban nagy pártja volt Zala Györgynek is és tisztán a véletlenen múlt, hogy végül a másik tervet fogadták el. A kortársak ítélete szerint Zala György pályamunkája élethűbb és így már ezért is érdemes elzarándokolni Nagykőrösre. Ugyancsak a muzeumban vannak Réthy Lajos ceglédi polgári iskolai rajztanár által a Toldi trilógiához készített érdekes rajzok is.

Nagykőrös város népies sétahelye, a Cifrakert már Arany János korában is hasonló célokat szolgált. Egykoru feljegyzések szerint Arany János is sokszor megfordult itt baráti körével és résztvett a sörözésben. Ezzel kapcsolatban a költő emlékét ugy

örökitette meg Nagykőrös, hogy a Cifrakertbe vezető utat Arany János sétatnak, és a mellette elterülő teret Arany János ligetnek nevezte el.

Arany János nagykőrösi tartózkodása alatt sokszor felkereste a református temetőt. Itt nemcsak a költői munkához talált megfelelő hangulatot, de magát a temetőt is annyira megszerette, hogy verset is írt róla. E versen kívül 4 sírfelirat hirdeti a nagykőrösi temetőben, hogy a nagy költő szerette ezt a csendes helyet és talán épen ezért készséggel teljesítette jó barátai azon kívánságát, hogy elhunyt kedveseik siremlékére verses feliratot készítsen.

Az első sirvers Szász Károly fiatalon elhunyt neje emlékezetét hirdeti:

Egész teste fájdalom volt,
Egész lelke szeretet:
Az sulyával földbe hajolt
Ez a mennybe sietett.

Arany János írta Bordács Dániel nagykőrösi főbíró siremlékén olvasható verset is:

Azt hirdeti e néma jel
Itt nyugszik:
Bordács Dániel.
Bíró, ügyvéd, polgár, barát,
Sok szegény sziv áldja porát;
Mint férj, maga volt a hűség:
Ez az első keserüségt,
Mellyel hitvesét illette,
Hogy bánatba öltöztette.

Arany Jánosnak Nagykőrösön egyik legjobb barátja Dr. Károlyi Sámuel orvos volt. Ennek a sir-
emléken is Arany vers olvasható :

Óh a kimondhatatlan
Gyászt mondd ki, néma jel !
Férj, atya volt : Ma egy név :
Károlyi Sámuel.
Egyedül, hogy ne lenne
A sirnak mélyiben :
Két kis fia itt véle,
Lajos, László pihen.
És hogy vigaszt keresve
Találjon egy nevet,
Bus özvegy és öt árva
Emelé e követ.
Orvos, ki itt lelt gyógyirat,
Itt várja, míg új nap virrad.

Nem titok, hogy annak idején Arany János
nem szerette Nagykőröst és barátaihoz írt leveleiben
„sivatag hely“-nek nevezte. A költő munkájának
egyik legnagyobb eredménye, hogy ezen a sivatag
helyen a megemlékezésnek olyan sok virága tudott
gyökeret verni, hogy Nagykőrös ma már joggal kö-
vetelheti magának az Arany János városa elnevezést.

Legenda a homokhegyek mellől.

1845-ben május elsejét durva emberi kezek még nem mázolták be vérvörösre. De azért ünnep volt már akkor is. A kizöldült határ, a tavaszi pompába öltözött természet, a madárdalnak örvendő szántó-vető pihenő-napja. Különösen látszott ez az ünnepi hangulat Tóth Pál uram ábrázatán, aki még ünneplő ruháját is felöltötte és úgy ballagott el a lelkeszi hivatalba, hogy bejelentse az ő külön családi ünnepét: fiának születését.

A nagytiszteletű ur örömmel vett tudomást nyájának szaporodásáról és hogy a kis Tóth Ferkót meg lehessen különböztetni egy alig néhány nappal előbb született Tóth Ferkétől, egy B. betűt is kanyarított neve elé az anyakönyvbe. Így lett B. Tóth Ferenc abból a kis siró-rivó emberpalántából, ki Nagykőrösön 1845 május 1. napján látott először napvilágot. Hogy ő mindjárt életének első napján tudomást szerzett volna a napról, nem bizonyos, de hogy a nap észrevette és édesgyermekének fogadta, az kétségtelen, mert B. Tóth Ferencet születésétől kezdve az élet napos oldalán vezette.

Ettől a naptól kezdve Tóth uram és felesége egészen más színűnek látta a világot. 1848-ban kiütött a háboru. Az is megesett, hogy horvát marta-lócok kanalazták be a levest, melyet Anna asszony az urának főzött. Majd jöttek az osztrák fináncok

és zsandárok, hogy megkeserítsék a szegény ember életét. Tóthék nádfedeles eresze alatt mindebből csak azt vették észre, hogy a kis Ferkó már egészen felcserepedett. Az iskolában néhány esztendő alatt ráragadt annyi tudomány, amennyi egy magyar parasztnak elegendő. Sőt még talán valamivel több is. Mert míg a többi legények abban virtuskodtak, hogy amugy magyarosan kitombolják magukat, Ferenc avval töltötte szabad idejét, hogy ilyenkor kerített egy darab papirost, hozzávaló ceruzát és végnélküli számadásokat csinált. Miért számolt és mit számolt, az is mindjárt ki fog derülni, de előbb valami mást is el kell mondanunk.

1870 körül nagy dolgok történtek a kőrösi határban. Annyira elszaporodtak a népek, hogy a város környékén elterülő földeken már nem lehetett elég kenyeret termelni. Ezen a bajon úgy segített a városi tanács, hogy felosztották a távolabb fekvő földeket is, mely eddig közlegelő volt. 30.000 hold terület került ekkor kiosztásra, de hogy ez boldogabbá tette volna a kőrösi magyarokat, az csak jámbor elképzelésnek bizonyult. Kiderült, hogy az évszázadok óta legelőnek használt homokbuckákat mezőgazdasági művelés alá fogni nem könnyű feladat. Sőt volt olyan határrész is, — a Csemő-dűlő — ahol már a kiosztást is alig lehetett végrehajtani, mert a határjeleket is máról-holnapra elnyelte vagy betakarta a futóhomok. Az új birtokosok igyekeztek is megszabadulni a veszedelmes ingatlanoktól, ahol

egy szélvihar egészen megváltoztatta a vidék arculatát és ahol általános hiedelem szerint csak bukfencet lehetett vetni.

B. Tóth Ferenc kezében ceruzával más véleményen volt. Ezt a véleményét elmondta a városi takarékpénztár igazgatójának is, aki megértette a terv nagyszerűségét és 1883 december 31-én rokoni jóállás mellett 1500 forint kölcsönt olvasott le a vállalkozó szellemű kisgazda kezébe. Ez a kölcsön, na meg egy egész szerény értéket képviselő családi örökség volt az alap, mellyel B. Tóth Ferenc a terméketlen Csemő dűlőben hozzákezdett egy 80 holdasnak tervezett szőlőtelep létesítéséhez. A telep egészen sivó homokon létesült. B. Tóth Ferenc a bukákat mezei vasuton hordatta széjjel és néhol 2 méteres feltöltéssel egyengette ki a gödrös laposokat. Anyagi erejének korlátozottsága miatt a munka kezdetén persze lassan haladt előre, de már 10 év múlva 20 hold termő szőlő volt az első nagykőrösi szőlőtelepen, részben a legkiválóbb csemegeszőlő fajtákból. Ezzel párhuzamosan természetesen jelentkezik az anyagi eredmény is. A csemegeszőlőt mázsánként 15—30 forintjával vásárolják Budapest, Bécs, Berlin számára. És a telep kitűnő szesztartalmú boráért is többet fizetnek, mint a városkörnyéki öregszőlőkben szűrt parasztborokért.

Most már mindenki látja, hogy a Csemő-dűlőben nemcsak bukfencet lehet vetni és rövidesen megindul B. Tóth Ferenc példája nyomán a nagy-

arányu csemegeszlőtelepítés, Oppenheim Emil és Henrik budapesti bornagykereskedő cég 1888-ban egy 100 holdas telep létesítését kezdi meg. Darányi Ferenc kecskeméti ügyvéd 1889-ben 50 hold csemői homokot vásárol szőlőtelepnek. B. Tóth Ferenczel csaknem egyidőben tejfalusi Szarka Mihály nyársapáti birtokán szintén nagyarányu csemegeszlőtelepítést kezd.

B. Tóth Ferenc, az egyszerű kisgazda az első pillanatban megdöbben, mikor ezeket a versenytársakat meglátja, akik közül az egyik tőkeerős világ-cég, a másik vagyonos ügyvéd, a harmadik pedig nagyműveltségű tanár. Hogy a versenyhez szükséges tőkét megszerezze, meg akarja alapítani a Nagykőrösi Szőlőtelep Részvénytársaságot. Meg is jelenik a felhívás. A tervezet szerint a társaság alaptőkéje 25.000 forint, célja a nagykőrösi határ arra alkalmas homokterületeinek szőlővel leendő betelepítése, szőlőgyümölcs- és bortermelés, valamint a szőlő melléktermékeinek praktikus felhasználása. B. Tóth Ferenc úgy vett volna részt a társaság alapításában, hogy 6600 forint értékben átadta volna 103 hold kiterjedésű csemői ingatlanát. A társaság nem tudott megalakulni, azonban B. Tóth Ferenc ennek ellenére is állta a versenyt, sőt a századfordulón a határ egyik-másik részén — Nyársapáton — másik 40 holdas telepet is létesít.

Ezek B. Tóth Ferenc működésének egyéni eredményei. Nagykőrös szempontjából azonban sokkal

fontosabb az, hogy B. Tóth Ferenc példája nyomán a kisgazdák százai a terméketlen homokon csemegeeszőlőt telepítettek, minek következtében a szőlővel beültetett terület 50 év alatt 2500 holdról 5000 holdra emelkedett. Így következett be, hogy ez a kis város, midőn 1929-ben megkezdődött a csemegeeszőlőkonjunktura, több csemegeeszőlőt tudott a világpiacra dobni, mint az ország legnagyobb szőlőtermő vidékei. Aminek jelentőségét teljes nagyságban úgy érthetjük meg, ha arra gondolunk, hogy így B. Tóth Ferenc zseniális irányításának köszönheti Nagykőrös város gazdatársadalma, hogy a világválság legnehezebb éveiben a termelés minden ágánál mutatkozó veszteségekre részben fedezetet talált a rendszeres csemegeeszőlőexportban és a szőlőexport lehetőségének megteremtésével egész Duna-Tisza-köze részére kitaposta a jobb jövő útját.

B. Tóth Ferenc földi pályája 1919 március 28-án ért véget. Egy olyan korszakban, mely a munkát irta zászla alá, de a munkátlanságot tette úrrá az országban. Nincs hát semmi csodálatos abban, hogy az akkori sajtóban nem találunk egy betűt se arról a B. Tóth Ferencről, akiről meg lehetne mintázni a magyar szorgalom és kitartás ércszobrát. Ezt a mulasztást pótolta most Nagykőrös város közönsége, midőn Dezső Kázmér polgármester kezdeményezésére ércbeöntette B. Tóth Ferenc tiszteletreméltó földi kép-mását. Ennél megkapóbb befejezést a legnagyobb

fantáziájú író sem találhatna a csemői Kilátóhegy legendájához.

B. Tóth Ferenc a nagykőrösieket nemcsak életével és példájával tanítja ezután arra, hogy a szorgalom és kitartás csodákat művelhet, hanem 1937 szeptember 12-én személyesen kiállt a Nagykőrösi Gazdasági Egyesület elé, hogy mint a „Futóhomok ércparasztja” hirdesse a szivekben és lelkekben élő magyar demokráciát, mely e szobor felállításával a népi erő olyatén felmagasztalását hajtotta végre, amelynek párját a nyugati népeknél is hiába keressük.

A nagykőrösi nyulháboru.

A Nagyerdőből jelentik, hogy a három év óta tartó nagyháboru a hármas szövetség győzelmével véget ért.

A három szövetséges — az ember, a kutya és a menyét — még portyázik ugyan az üregi nyulak kiépített sáncai körül, talál is néha egy-két eltévedt üregi nyuszt, de a veszedelmet jelentő rágcsáló nyulhadereg már nincs sehol. Lehet, hogy elpusztult. Lehet hogy elmenekült.

A győzelemmel kapcsolatban az utókor számára megírjuk a nagykőrösi nyulháboru hiteles történetét:

Azzal kezdődött a háború, hogy a Nagyerdőben egyszersak a nyulak nem a földön, hanem a föld alatt kezdtek szaladgálni.

Kiderült, hogy egy újfajta nyul — az üregi nyul — kezdi elfoglalni a leggyávább vad, a mezei nyul birodalmát. Az új vaddal szemben az ember kezdetben teljesen tehetetlen volt, sőt a kutyával való szövetkezés se használt. A kutya ugyanis csak azt tudta magállapítani, hogy melyik földalatti búvóhelyen lehetne öregi nyulat találni. ha valami módon utána lehetne bujni,

Ennek következtében az üregi nyulak vigan szaporodtak. Egy-egy törekvő nyulmama havonta 4—5 utódot hozott a világra. Ennek alapján könnyű kiszámítani, hogy néhány év múlva nemcsak a 6000 holdas erdőben, de az egész határban nem lehetett volna fiatal facsemetének megmaradni a nyulak pusztításai miatt.

Közben arra is rájöttek, hogy az üregi nyul a mezei nyulnak is ellensége. A ürge és szemfüles üregi nyullegények szépen odalopakodtak a mezei nyulbácsik mellé és azokat egy alkalmas pillanatban sterilizálták. Ily módon a mezei nyulak szaporodása végül is megakadt.

De csináltak más kalamajkát is ezek az élelmes üregi nyullegények. Több erdőőr az új jövevények érkezése előtt házi nyul tenyésztéssel foglalkozott. Ennek is véget vetettek, mert a házi nyul

kisasszonykákat elcsábitották és néhány hét alatt átképezték őket üregi nyullá.

Az ember belátta, hogy egyedül tehetetlen az új ellenséggel szemben és régi szokása szerint szövetségesek után nézett. Így került harmadéve Nagykörösre az üregi nyulak kiirtására a Gyurka, a Julcsa, a Terka meg a Mari. Ilyen nevekre hallgatott ugyanis az a négy menyétből álló hadsereg, mely fel akarta venni a harcot az üregi nyulak akkor legalább 10.000 főből álló hadával.

A menyéteknek külön laktanyát építettek az egyik erdőörilak mellett. A laktanyában egy menyét havi 116 fillérért teljes ellátást kap a laktanya gondnoki teendőkkal megbízott erdőőrtől. A koszt meglehetősen egyhangu, mert kizárólag tejes kenyérből áll. Ezen kívül kap minden menyét minden héten egy üregi nyulat is — persze részletekben — de ennek az ára már nincs benne a 116 fillérben, mert hiszen ezt a nyulat már magának a menyétnek kell nyakoncsipni.

A menyétek önmagukban persze szintén nem tudnak eredményes üregi-nyul vadászatot rendezni. Kell melléjük egy ember, ki a hadműveleteket irányítja. Ennek a fizetése havi 30 pengő. Azután szükséges a felderítő szolgálat ellátására egy ügyes kutya is. Ez is kap élelmezési átalányt, egy hónapra 6 pengőt.

Az erdőjogosultság a fenti elvek szerint 2 portyázó különítményt állított fel a Nagyerdőben és

megindult a nagy háboru életre-halálra.

A nyulvadász hálókka! felszerelve a kutya utmutatása szerint minden reggel elindult az erdőbe, botra akasztva egy kis kalitkát, amelyben két menyét figyelt. Ha a kutya jelezte, hogy valamelyik üregben vannak lakók, az üreg minden kijáratára hálót szereltek és az egyik nyíláson beküldték a Gyurit, vagy a Terkát. Hogy a föld alatt mi történt, azt csak sejteni lehetett, de az eredmény mindig ugyanaz — az üregi nyul vagy a hálóba menekült, vagy pedig a föld alatt elpusztult. A hálóba került nyulakkal azután a vadász bunkósbotja végzett és ily módon összeszedett vadakat eladták darabját 30 fillérért.

Kissé körülményesnek és lassunak látszik ez a vadászás, de az eredmény mást mond. Három év alatt a menyétes különítmények annyira kiirtották az üregi nyulat a Nagyerdőből, hogy ma már csak fáradságos munkával lehet egy-egy hadifoglyot ejteni, holott kezdetben 25—30 darab volt a napi zsákmány. Pedig közben a menyét kompániának még arra is volt ideje, hogy szaporodjon és ebben a pilanatban a hadi létszám már 17.

Az üregi nyulak kiirtásával egy nagy veszedelemtől szabadult meg a város és így a győztes hadsereg minden elismerést megérdemel. Elismerésben nem is volna hiány, az azonban már komoly probléma, hogy mit csináljanak a győztesekkel. A menyéteket nem lehet leszerelni és egy szép elbocsájtó

levéllel kiküldeni a nagyvilágba, hogy most már más békésebb pályán próbáljanak meg elhelyezkedni. Így a háborúnak az a vége, hogy a menyét társaság munkanélküli segély címen tovább is kapja a teljes ellátást, hátha visszajönnek az üregi nyulak, mert olyan hireink is vannak, hogy nem mind pusztult el, csak átment Kecskemétre vendégszerepelni.

A Pálfája jubileuma.

Egy ilyen öreg városban, mint Nagykőrös, minden esztendőben van valami nevezetes évforduló melyet meg lehetne ünnepelni. Így 1936-ban a kőrösi majálisok és diákszerelmek legendás színtere, a Pálfája szintén jubilált. Épen ekkor volt 300 esztendele annak, hogy Pálfája névvel először találkozzunk Nagykőrös város költségvetésében.

Azt mondja az 1636-ból származó városi számadás. A tavalyi birák Pálfája használata miatt Kátay uram tisztartójának gránátot ígértek. Ezt vásároltuk meg Budán Szabó Pál utján 3 singet 19 forint 75 dénárért. Kátay urunk számára vettünk egy pár csizmát 2 forint 50 dénárért.

Ez a szűkszávu feljegyzés nem ad felvilágosítást arról, hogy mi köze volt Kátay uramnak Pálfájához, miért kapta a csizmát és tisztartója a 3 sing

nadrágnak való szövetet, azonban egy kis helyszíni tanulmány útján könnyen kiderítjük a tényállást.

1636-ban, a kérdéses csizmacsináltatás korában Nagykőrös törökuralom alatt állott. A törököknek fizetett sokféle adó között jelentős tétel volt a fahordás kötelessége, melynek értelmében a város köteles volt Szent György napján és Szent Demeter napján 100—100 szekér fát felszállítani a budai bázához. Fát szerezni pedig csak ott lehetett, ahol volt és így cseppet sem csodálatos, hogy derék eleink faszerezés alkalmával megrendezték az első kirándulást Pálfájába, amelynek tulajdonosa a törökök elől elmenekült Magyarország meg nem szállott részeiben fekvő birtokára. Mikor aztán a török uralom által támasztott első ijedség korszaka letelt, Kátay uram — Pálfája tulajdonosa — érdeklődni kezdett az iránt, hogy a város mi jogon hordatja az ő erdejéből kivágott fát Budára?

Ezzel az érdeklődéssel kapcsolatban a városi tanács két tagja már 1635-ben Ónodon járt a Kátay kurián Pálfája erdeje miatt és ekkor jött létre az egyezség, melyből a város számára Pálfája szabad használata, Kátay uram számára egy pár csizma, tisztartójának pedig egy gránát nadrág származott.

Kátay uram úgy látszik, úgy gondolkozott, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy tuzok és így ezzel a tulajdonos szempontjából sovány egyezség 1639-ban Nagykőrös város jogositott használója lett annak a Pálfájának, melyet a szükség törvényt

bont elve alapján valószínűleg a török uralom kezdete óta használt.

Babota Andrásnak és Boldizsár Mártonnak hívták a városi tanácsnak azt a két tagját, kik ebben az ügyben Ónodon voltak. Eljárásuk eredményéről írásbeli feljegyzés nem maradt. Csak annyi, hogy utiköltségük 3 forint 20 dénárt tett ki. A következők azonban azt mutatják, hogy nem hiába vették fel a napidiját, mert Pálfáját azóta állandóan Nagykőrös birtokolja.

Persze Pálfája tulajdonjoga ezzel a megállapodással még nem volt elintézve. A török uralom után Nagykőrös város a Kátay család jogutódaival sokat pereskedett. Azonban ekkor nemcsak Pálfájáról volt szó, hanem a város határának a feléről, melynek megváltása fejében végül is 1821-ben 235.000 forintot fizetett gróf Keglevich Jánosnak. Hogy ebből az összegből mennyi esik a 102 hold kiterjedése Pálfájára, nehéz volna kiszámítani.

A másik érdekes probléma Pálfájával kapcsolatban az volna, hogy mikor lett kiránduló hely? Erről jelenleg még kevesebbet tudunk, mint az ónodi egyezségről. Az kétségtelen, hogy Arany János korában, tehát 80 évvel ezelőtt már divat volt az ottani majális. Igazi kirándulóhely azonban csak a jövőben lesz a Pálfájából, amikor a most telepített parkerdő tényleg parkerdő lesz, a kijelölt cserkészparkban felépül az állandó cserkésztábor, amikor nemcsak egy esztendőben 10 napon, de tavasztól őszi

lombhullásig lehet kirándulni a Pálfájába, ahol 300 évvel ezelőtt azért ütöttek táborn a kőrösi magyarok, hogy fát vigyenek a nazurbég őnagyságának. A Pálfájában és a Nagyerdőben megrakott száz szekér nehéz terhével megindult Buda felé. Még elképzelni is rettenetes, hogy mennyi bajjal és vesződséggel járt az akkori utviszonyok mellett éppen a legsárosabb időszakban — márciusban és októberben 100 szekér fát felszállítani Budára. A kőrösi magyarok 150 év alatt 300 ízben tették meg ezt az utat és így 30.000 szekér fát szolgáltattak át a budai basa konyhafelügyelőjének — mutbakh eminnek, — aki az egyes küldeményekről tezkerét állított ki. Ezek a tezkerék szép sorjában ma is megvannak a városi levéltárban. A városi jegyző mindegyikre kívülről felírta a teljesítés idejét és a következő szöveget: „Az hatalmas vezér urunk őnagysága száz szekér fájáru való cédula.“ Belül pedig van a török nyugta: „Kőrös város lakói Sz. György napi 100 szekér fájukért a kincstárnál eleget tévén — jelen tezkerét kapják Ahmed mutbakh emin.“

Most a török uralom megszűnésének 250. évfordulóján érdemes elgondolkozni azon, hogy vajjon csakugyan olyan rossz időket élünk-e mi, kik majlist tartani járunk a Pálfájába, holott a „rég jó időkben“ ugyanezen a helyen azért fáradtak eleink, hogy a budai basa konyháján mindig legyen kőrösi fa is, ha kőrösi tyukot kell sütni?

Van valaki, aki erre a kérdésre teljesen hatá-

rozott feleletet tudna adni, mert ő török uralom robotoló magyarjait is látta és minket is lát, ha kirándulunk a Pálfájába. Ez a valaki az a hatalmas tölgy az erdőszélen, mely legalább 500 esztendeje áll ott büszkén és kevélyen, aki elszenderedik alatta, annak néha meg is szokta sugni a feleletet a felvetett kérdésre. Olyan sok majális van mostanában, hogy mindenkinek alkalma lehet egy ilyen beszélgetésre. Aki kíváncsi rá, megpróbálhatja.

Bogár Imre elfogatása.

1862. június 1. napján úgy félhat óra tájban Sütő Károly csendbiztos ur éppen a harmadik pohár pálinkát kebelezte be éhomra, amikor egy cédulát hoztak a gógányi csárdából. A cédulát a csaplárosné kökényszemű lánya küldte, akit a múlt héten a vitéz csendbiztos ur arra jártában amugy magyarosan megtáncoltatott, hogy ennek a táncnak a hire még Bogár Imréhez is eljutott. Hogy a csendbiztos ur ilyen fenemód táncratermett legény, azt eddig is tudták a körösi határban. A múlt heti táncban csak az volt az ujság, hogy épen a gógány csaplárosné lányát választotta ki a tánchoz párjának, aki iránt köztudomás szerint a járatlan utak és sötét erdők koronázatlan fejedelme: Bogár Imre is érdeklődött.

Úgy látszik, Juliskának is emlékezetes esemény volt ez a tánc, mert éppen ebből kifolyólag küldte most ezt a kis cédulát a csendbiztos urnak, melynek rövid tartalma annyi volt, hogy beütött a fene a határba. Bogár Imre és négy társa Katona János nyársapáti tanyáján haccacárázik. Ha nem siet a csendbiztos ur, rövidesen átteszi székhelyét a gógányi csárdába és akkor kiesik a világ feneke.

A csendbiztos ur nem is teketóriázott sokat, hanem felpattant setét pej lovára és három hadnagyával megindult Bogár Imre elfogására.

Mire a város szélére értek, a felbuzduláshoz bizonyos érett megfontolás is csatlakozott. Így nem indultak neki azonnal a pusztának, hanem első utjuk a kaszárnyába vezetett és a nagy munkához segítséget kértek. Egy káplár és nyolc közvitéz volt az eredmény és azonkívül csatlakozott a másodkapitány ur is mint *mükedvelő* — mondja Sütő Károly csendbiztos urnak erről a nevezetes kirándulásról szóló és Nagykőrös város levéltárában ma is feltalálható jelentése.

Így megerősödve most már lehetett haditervet csinálni a garázda betyárok elfogására. Kása György hadnagy öt katonával az abonyi uton poroszkált a tanya felé. A csendbiztos ur személyes vezetése alatt a csapat többi tagja pedig a ceglédi uton igyekezett előre. Az volt a terv ugyanis, hogy a tanyát kétfelől körülveszik és így mind az öt betyár egy csapásra hurokra kerül.

De nem egészen így történt, miként a már előbb említett jelentés elmondja. „A betyárok éber őre közeledésünket jó előre észrevette, lóra kaptak és előttünk mintegy 200 lépésnyire a tanyából kirohantak, sebes futásukat a ceglédi erdőnek vették, onnan keresztül az Erekyésnek, ahol Papp Ferenc hadnagyommal 130 lépésnyire beértem őket...”

Innentől kezdve kicsit zavaros lesz a jelentés. Nem is csoda, hisz a másik két hadnagy, a műkedvelő másodkapitány ur, a káplár, a hét közvitéz félóra járásra lemaradt és így a csendbiztos ur hogyan foghatta volna el Bogár Imrét, akihez ilyen közel se ért még soha a vármegye keze.

Eredmény azonban mégis volt. Csak négy betyár tudott lóháton elmenekülni. Az ötödiknek a lóva nem birta az iramot. Így ennek a gazdája csak úgy gyalogosan vette be magát a vacsi erdőbe, mely különben a lovas betyárokat is elnyelte.

De adjuk át a szót magának a csendbiztosi jelentésnek: „Miután elől csak harmadmagammal voltam, az erdőt meg nem hajthattam, döglésig kihajtott lovainkról leszállottunk s vezetgettük a lovakat. Háromnegyed óra telt bele, míg csapatom szállingózva egybegyűlt. Ekkor a vacsi majorba beszálltunk, lovainkat és magunkat élelmezéssel láttuk el. Eközben a kapitány urat felkértem, hogy étkezés után a további üldözésben sziveskedne embereivel együtt részt venni, de kérésemre azon választ nyértem, hogy a katona lovakat tovább hajtani nem

lehet, mert mind megdöglik. Ekkor csak arra kérem hogy négy embert adna segítségemre, de azt is, megtagadta. Délután 3 órakor három agyonhajtott lovu hadnagyommal ismét megkezdtem az üldözést. Lajos és Mizse pusztákat bejártam, utánuk kérdezősködtem, de többé sötét estig még csak nyomukat sem találhattam fel.“

Hogy pedig mindez így történt, ennek bizonyságául a csendbiztos ur a jelentéssel együtt beszolgáltatva az ötödik betyár megdöglött lovának a bőrét, a nyeret a lószerszámmal, a ló mellett talált drótcsővű kurta dupla puskát, melynek a csövén ezüst betűkkel az a felirat volt: Gluber Eisenstadt és egy drótcsővű, lecsukós ravaszú dupla pisztolyt.

De nem kisebb bizonyítéka a lóhalálában fogatosított csendbiztosi aktusnak a jelentés utolsó bekezdése: „miszerint a fent előadott üldözésben Papp Ferenc hadnagynak a lova tökéletesen elnyomorodott és ezért hivatalos jelentésemet azon alázatos kérés mellett terjesztem elő, méltóztatnék őt a város pénztárából kárpótoltatni, mert különben csekély fizetéséből lovát megújítani képtelen“.

Somogyi István főpolgármester kedvetlenül forgatta a jelentést. Szívesen kiutalványozta volna a ló árát, ha legalább behozták volna valamelyik betyárt is. De így? Fizessen csak a vármegye, ahonnan a parancsolat jött a betyárok üldözésére.

Dömötör Pál főjegyző azonnal meg is csinálta a felterjesztést a Tekintetes Alispán Urhoz, hogy

„Papp Ferenc hadnagyot az e célra alapított megyei pénztárból kártalanítani méltóztassék.”

A főpolgármester ur helyesen is gondolkozott. A vármegye nem zárkózott el a kártalanítás elől, csak előbb szabályszerű állatorvosi bizonyítványt kért a kár nagyságáról.

Kosovszky Nikodém városi állatorvos megállapította, hogy az általa megtekintett hátasló ép korában 120 forintot ért és a félnapos nyargalásnak az lett az eredménye, hogy most már nem ér 60 forintot se. Erről kiállította a bizonyítványt, melyet 1862 szeptember 1. napján fel is terjesztettek a vármegyéhez.

Hogy Papp Ferenc barátunk ennek alapján megkapta-e a 60 forintját, azt a levéltári iratok alapján nem tudtuk megállapítani, de hogy a gógányi csárdában a nagy kirándulás után Sütő Károly csendbiztos ur a szép Juliskával ismét táncra perdül, azt az előzmények után kétségtelennek tartjuk.

Folyt a tánc. Folyt a bor. Tán még a csárda falát is kirugták. Nagyobb mulatság nem is volt a környéken. Csak tul a vacsi erdön, a pótharaszti csárdlában, ahol Bogár Imre énekelt a szerencsés menekülés örömére :

Kocsmárosné hallja,
Van-e paprikása ?
Van paprikás,
Van vetett ág
Bogárok számára ...

Ezek után csak azt kell elmondanom, hogy ez a kis visszaemlékezés miért viseli azt a címet, hogy Bogár Imre elfogatása. Hát csak azért, mert 1862-ben Nagykőrösön így fogták el Bogár Imrét.

Nyári vásár 1863-ban.

Valamikor régen minden esztendőben nagy és nevezetes esemény volt Nagykőrösön a nyári vásár. Karcagtól Kunszentmiklósig és Kiskunhalastól Üllőig Nagykőrösre igyekezett ezen a napon mindenki, akinek eladnivalója akadt, vagy pedig vásárolni szeretett volna valamit. A nagykőrösiek büszkék is voltak híres vásárjukra és még ma is azt mondják azokra a nénikékre, akiket a Mindenható különös beszélőtehetséggel áldott meg, hogy akkora a szája mint a nyári vásár.

A híres és nevezetes nyári vásárok sorában különösen nevezetes az 1863. évi, amikor a vásárral kapcsolatos egyes jelenségek miatt három héten keresztül nem volt nyugodt álma a főpolgármesternek, a csendbiztosnak, de tán senkinek sem az egész városban.

Ezek a nyugtalanságra okot adó jelenségek úgy kezdődtek, hogy június 17-én reggel három jóvágásu lovasember állt meg Fodor Gergely uram kovácsműhelye előtt. A lovukat akarták megvasaltatni. Még pedig azonnal. A vezetőjük azt mondta, hogy sietős az utjuk nagyon, minél hamarabb végez tehát a mester, annál nagyobb lesz a borraaló.

Tetszett ez a beszéd Fodor uramnak nagyon. Fürgén látott a munkához, be akarta bizonyítani, hogy a gyorsaság nem boszorkányság.

Már éppen a második lóval is végzett, amikor az egyik erdőőr lépett be a műhelybe. Ez odasomfordált a mester mellé és fülébe sugta, hogy kár avval a munkával annyira sietni. Mert lehet ugyan, hogy nagy borraalót kap a gyors munkáért, de az az 500 forint se volna megvetendő, melyet a vármegye azoknak fizet, akik feladják Bogár Jakabot. Ő most siet a városházához, hogy értesitse a csendbiztos urat. A mester ur úgy intézze a dolgot, hogy mikorra visszaérnek, a betyárok még mindig a műhely melletti ligetben hűsöljenek.

Ugy látszik azonban, hogy a betyárok is gyanút fogtak. Bogár Jakab kijelentette, hogy a harmadik lovat majd legközelebb vasaltatják meg. Oda dobott egy tizforintos bankót a mesternek. Lóra kaptak. Mire a mester a lajbizsebbe sülyesztette a derék summát, már csak az utca pora jelezte, hogy a betyárok elvágattak a Nagyerdő felé.

Ekkor érkezett meg a csendbiztos ur és négy

hadnagya. Káromkodott egy magyarosat és a betyárok után vetette magát.

Félóra mulva a Nagyerdő környékén a szorgoskodó emberek arra lettek figyelmesek, hogy az erdőben ropognak a puskák. Szabályszerű ütközet alakult ki, melynek keretében úgy a hadnagyok, mint a betyárok derekasan fogyasztották a puskaport. Sütő Károly csendbiztos egyik hadnagyát haza szalasztotta a városba, hogy a katonák segítségét vehesse igénybe, addig pedig negyedmagával igyekezett foglalkoztatni a bandát. Ha levél mozdult, azonnal lőttek és így a betyárok nem mozdulhattak ki abból a sűrű berekből, ahová viszont életük kockáztatása nélkül a hadnagyok nem léphettek be.

A legtemperamentumosabb hadnagy — Papp Ferenc — megunta a várakozást. Mikor úgy látta, hogy az egyik betyár a berek szélén feltűnik, hogy kikémlelje a hadnagyok hadállását, odarohant, hogy egy mesteri fogással nyakoncsipje a jómadarat. De nagyon megjárta. A szomszéd bokorból lövés dördült és Papp Ferenc erős ütést érzett a lábaszárán, aminek nyomán azonnal kibuggyant a vér.

Alig tudott visszavánszorogni a hadnagyok fedett állásába és mire a sebet bekötözték, a három betyár a berek másik szélén kerekelt oldott.

Két hadnagynak a sebesültet kellett támogatni, így a csendbiztos ur bármilyen vitéz volt is, egyedül nem tehetett semmit a három betyár ellen. Annál is inkább nem, mert különben kiderült, hogy a há-

rom betyár tulajdonképen hét betyár, kik közül azonban csak három volt a kovácsnál.

A közben megérkező katonák csak azt tudták megállapítani, hogy a betyárok Kocsér felé menekültek. Üldözésükre azonban már senki se gondolt, de kár is lett volna a fáradságért, hisz a betyárok ezalatt már talán túl voltak a harmadik határon is.

Sokkal nagyobb baj volt az, hogy a betyárok épen június közepén tűntek fel a körösi határban. Ebből nyilvánvalóan kitűnt, hogy a nyári vásárra terveznek valami kalamajkát. Ebből pedig országos botrány lehet. Ha kirabolják a vásárra siető kereskedőket, oda lesz a nyári vásár régi jó hite. A főpolgármester azonnal felterjesztést intézett a vármegyei főcsendbiztoshoz, amelyben kérte, hogy a nyári vásár előtt és után a Nagykőrösre vezető utakat a vármegyei pandurok tartsák szemmel, mert Bogár Jakab bandája itt kóborol a vidéken. A vásár tartamára kisegítő hadnagyokat fogadtak fel és üzenet ment a kaszárnyákba is, hogy a katonák legyenek készenlétben. Mindezt pedig úgy kellett megcsinálni, hogy a vidéki nép az intézkedésekből ne tudjon meg semmit, mert ha a vásárosok között kitör a pánik, könnyű dolga lett volna a betyároknak.

Ilyen előzmények után érkezett el 1863-ban a nyári vásár, melyről azt jegyezték fel a nagykőrösi vásárok krónikájába, hogy szép, nyugodt lefolyású vásár volt. Verekedés nem történt, zsebtolvajlás is csak kettő. A vásár után két nappal, mikorra az

utolsó vásáros is szerencsésen hazaérkezhetett, Sütő Károly csendbiztos úgy érezte, hogy malomkő esett le szívéről. Azonban Nagykőrösön még soká nem felejtették el ezt az emlékezetes nyári vásárt, aminek bizonyítéka, hogy a Nagyerdőben még ma is Bogár Jakab berkének hívják azt az erdőrészletet, ahol a hadnagyok és a betyárok csatája lezajlott. Ott van ez a berek a Vaskapu nevű rés mellett, talán még olyan öreg fa is akad benne, mely a testében őrzi a hadnagyok puskájának üdvözlését.

Bogár Jakab — a híres Bogár Imre testvére — akkor se, máskor se került a csendbiztos kezébe. Később fel is hagyott a betyárérettel. Sőt majdnem csendbiztos lett belőle. Legalább is azt beszélik a ceglédi határban az öreg magyarok, hogy a múlt század nyolcvanas éveiben volt ott egy öreg kukorica-csősz, aki nem nagyon dicsekedett a nevével, de ha kapott néhány pohár bort, hát bevallotta, hogy valamikor ő volt Bogár Jakab.

Bogár Imre árnyéka.

Az alkalom szüli nemcsak a tolvajt, de az ember gondolatait is. Valószínű, hogy soha nem rémlett volna fel előttem Bogár Imre árnyéka, ha el nem hívnak a pótharaszti csárdaszentelőre.

Azok kedvéért, akik arra kíváncsiak, hogy me-

lyik égtáj felé kell elindulni, hogy az ember az új pótharaszti csárdánál köthessen ki, elmondom, hogy a népdal szerint „Pótharaszti szép helyen van, mert kerek erdő mellett van“, Budapesttől 32 kilométerre, valahol Pilis és Monor tájékán. Buckás, ligetes, árvalányhajas terület, ahol a réteken őzek kergetőznek és az erdők mélyén vadgalamb turbékol.

Homokfutó autónk bizony sokat erőlködött, míg megérkeztünk az új csárdához, amelynek az a legnagyobb nevezetessége, hogy nem is olyan új. Csárda volt bizony ott már akkor is, mikor az alföldi magyarok még a Budán székelő török basához szállították a fát, tyukot, sajtot és a gyöngyháznyelű kést. De csárda volt ott a múlt században is, amikor egy marcona legény az énekelte az ivóban :

A nyomomban tizenhárom pandur,
Pótharasztián csak én vagyok az ur.
A vármegye törhet a hiremre,
Én maradok mindig Bogár Imre !

A múlt század második felében aztán egy kis baleset történt a csárdában. A törzsvendégek közül hármat — Kanász Pétert, Hugyák Bandit, Nándori Pétert — a csárda melletti akasztódombon felkötötték. Ez a sors várt magára a diszvendégre, Bogár Imrére is. Így érdeklődés hiányában a csárdát be kellett zárni. Most azonban újra fordult egyet a világ

kereke. Megszületett a vikend. Az új lehetőség ismét megnyitotta a csárda ajtaját.

A csárdaszentalés főeseménye egy kilencven esztendőös öregasszony, aki azonos azzal a fiatal menyecskével, aki a régi jó világban ugyanezen a helyen Bogár Imrével incselkedett. Azóta hetven esztendő telt el, de Mari néninek még most is felcsillan a szeme, ha hallja a Bogár-fiuk nevét. Most is nagy udvara van, mert mindenki kíváncsi arra, hogy tulajdonképpen milyen is volt az a „betyár-világ”.

Mari néni bevallja, hogy mint Marika nagyon félt az öreg Bogár Imrétől és négy fiától, akik portyázás közben igen gyakran tértek be ebbe a kis utszéli csárdába. A Bogár-fiuk hirtelen jöttek és úgy is tűntek el. Honnan jöttek? Hová mentek? Nem mondták soha.

Ha nem volt semmi veszedelem, ebédet főzettek, jó bort ittak, daloltak és utána táncra kerekedtek. Neki, mint a csárda női alkalmazottjának, velük kellett dalolni és táncolni. A fiatal Bogár Imrének volt egy kedves nótája:

I.

Sárgarigó ne szállj fel a fára,
Inkább szállj a babám ablakára.
Fütyöld el a keserves nótámat,
Érte öl meg a szerelem, bánat.

II.

Sárgarigó csicsereg a háztetőn.
Piroskendős kislány sétál a mezőn.
A mező is megujul a virágtól,
Ettől a szép piroskendős kislánytól.

Mulatozás közben sokszor megenyhült a betyárok marcona ábrázata. Egy ilyen alkalommal az öreg Bogár Imre elbeszélte, hogy grófi családból származik, nagy vagyona volt, de a felesége megszökött egy másik gróffal, ő pedig bánatában négy fiával együtt felcsapott betyárnak.

Egyszer az is megesett, hogy a vármegye pandurjai majdnem ott érték a csárdában a betyárokat. Nem is tudtak volna elmenekülni, de ő — már mint Marika — elrejtette őket. A lovak a csárda melletti nádasban voltak. A betyárok egy része a padlásra, a széna közé került. A fiatal Bogár Imrét a kutba eresztette le a rovás alatti oldalmélyedésbe. Ezért a cselekedetért hálások voltak a betyárok és az öreg Bogár Imre minden betyárnak megparancsolta, hogy ezt a csárdát ne bántsák soha.

Nem is lett semmi baj, de Bogár Imrééknél is beteljesedett a közmondás, hogy addig jár a korsó a kutra, míg el nem törik. Mert egyszer a vármegyei csendbiztos olyan észrevétlenül vette körül pandurjaival a csárdát, hogy nem tudtak a betyárok lóra kapni. Bogár Imre a nádason keresztül akart mene-

külni, de meglőtték. Megkötözve hozták a csárdába. Marika ekkor látta utoljára. Kimosta a sebet. Bekötött szépen. Azután a pandurok elvitték Pilis felé. Hova lett? Mit csináltak vele? Csak a jó Isten a megmondhatója.

A kisebb betyárok közül hármat itt a csárda melletti dombon Marika szemeláttára akasztottak fel. Akasztás előtt Kanász Péter és Hugyák Bandi azt kérték, hogy eldalolhassák nótájukat. A bíró megengedte.

Hugyák Bandi dacosan a bámészkodók felé fordult és azt dalolta :

Buban, buban, bubánatban születtem.
Nemsokára mostohára kerültem.
Mostoha volt énhozzám a világ is,
Szárazságtól elhervad a virág is.

Kanász Péter meg így énekelt :

Nem volt nékem semmi boldogságom.
Akasztófán lesz az én halálom.
Édesanyám volt kend, mégse hajlitott kend.
Gyenge fának ágaival sosem hajlitott kend.
Ha kend hajlitott volna, én meghajoltam volna,
Erre a csuftságra, az akasztófára, nem kerültem volna.

A nóta után kalapjukat a földhöz vágták s odaálltak az akasztófa alá.

Mari néni bámulatosan jó elbeszélő, a nótákat

el is dudolja és észre sem vesszük, hogy a csárda-szentelés belenyult a sötét és feneketlen alföldi éjszakába.

Indulunk visszafelé. Helyesebben: indulnánk. A gépkocsivezető azonban jelenti, hogy a motor nem működik. Nekünk azonban menni kell és az új csapláros közbelépésére a szomszéd tanyában kapunk is kocsit.

Ilyen előzmények után következett be, hogy át kellett kocsikáznunk a pótharaszti nagy erdőn.

Éjjel az erdőn — különös, rejtelmes valami. A fák sóhajtoznak. A lomb nem zöld, hanem fekete. Pótharaszton ehhez még hozzájárul a mult, a kikapasztott betyárvilág emlékének rejtelmes varázsa. Ugy rémlik, hogy az akasztódomb felől Hugyák Bandi utolsó nótájának foszlányait hozza felénk a szél. A nádas tájékán az a híres Bogár Imre keresi a piroskendős csaplárosné lábanyomát.

Közben az égen a göncöl rudja éjfél jelez s a kocsizörgésre felfigyelő komondorok olyan pokoli koncertet rendeznek, hogy az ember nem tudja a mást elválasztani a mult előtörő emlékeitől, hanem sorsába belenyugodva keresi az utsalí bokrok sűrűjében a betyárokat.

A lovak egyhanguan poroszkálnak. A kocsis szótlan gubbaszt a bakon. Az ember esküt merne rá tenni, hogy valaki ott, ahol legfeketébb az erdő, füttyentett. Bizonyára jeladás volt és a legközelebbi fordulónál itt lesznek a betyárok. Talán szólni kel-

lene a kocsisnak, hogy forduljunk vissza! Vajjon így megmenekülnénk-e a találkozástól? Alig valószínű, hisz a banda másik része hátunk mögött van. Már lehet is hallani, ha nagyon figyelünk, a faleveleken lopakodó lépések zaját.

Psz... Psz... Hangzik újra a jeladás és az ut éjszakába vesző távlatában valami fehér rémlik felénk. Semmi kétség, ez csak egy betyár lehet. Nagyon jól tudjuk, hogy a hetyárok patyolatfehér, öt szeles gatyában járnak. A lábukon vikszos csizma. Kezükben fokos. Ilyen lehet az a betyár is ott a fordulónál. Talán még énekelni is fog valami régi szép nótát. Mondjuk azt a piroskendős kislányt.

Mire idáig érünk gondolatban, már nem is szorongunk a találkozástól. Sőt inkább különös büszkeség dagasztja keblünket, hogy hát végre szemtől-szembe látunk egy igazi betyárt. Vajjon szép szál legény lesz-e? Milyen bajuszt visel? Lesznek-e pitykegombok a dolmányán?

Közben erősen virradni kezd. Az utfordulónál pedig kiderül, hogy a távolból betyárnak nézett fehérség egy hid feléire meszelt karfája.

Még egy kis kocsikázás. Azután beérünk a faluba, ahol a tisztaságtól ragyogó kis kocsmában barátságos asztala mellett mosolyogva gondolunk arra, hogy néhány órával előbb betyárokat vártunk a pótharaszti Nagyerdőben. A hosszú kocsikázás, a friss éjszakai levegő után jólesik egy kicsit megpihenni. A kocsist is beszélítjük. Hátha ő is talál-

kozott az éjszaka hasonló sejtelmes gondolatokkal és így neki is szüksége van egy pohár gondúzó italra...

A kocsmától a vasutállomásig már egészen más gondolatok között telik el az út. Csak az állomáson veszem észre, hogy a fokost, melyet Mari nénitől vásároltam, mint a betyárvilág utolsó emléket, valaki valahol a kocsiról elemelte. Talán addig történt ez a kis baleset, míg a falusi kocsmában pityizáltunk? Azonban az sem lehetetlen, hogy már éjjel az erdőn eltűnt a kincs. Bogár Imre árnyéka, melyet Mari néni elbeszélése felidézett, magához vette és vissza vitte a pótharaszti nádasba, a többi alföldi rejtelmek közé.

Amig egy szélmalom eljutott odáig...

A körösi határban meghalt az utolsó szélmalom. Évek óta ugyanis csak tengődés volt az élete. A gabonás szekerek messze elkerülték, mert a rossz emberek azt a rágalmat terjesztették róla, hogy benn a városban a gőzmalom finomabb lisztet csinál. Lelke rajta, aki ezt a gonosz hirt kitalálta, mert az öreg szélmalom nagyon a szívére vette a dolgot.

Állandóan furcsán recsegett-ropogott a szive tájéka és midőn azt a merényletet is elkövették ellene, hogy gabonaőrlés helyett kukoricadarálásra fogták, egy szeles őszi napon megszakadt a szive. Vitorlája törötten esett az őszi sárba, a lelke pedig a széllel együtt elrepült boldogabb mezőkre, ahol nem ilyen hálátlanok az emberek...

A városi tanács urai összedugták a fejüket, hogy mit csináljanak a halott szélmalommal. Elhatározták, hogy nem engedik szétrontani, hanem örök időig megőrzik, mint a város történetének egyik beszédes dokumentumát. Álljunk hát meg egypár pillanatra a muzeumszélmalom mellett és hallgassuk meg, mit tud beszélni a régi jó időkről...

*

A szélmalom egyik gerendájára ez a szám van vésve, hogy 1868. Bizonyosan ez a születési éve. Nem is öreg — mondhatná valaki. De bizony öreg — mondjuk mi. Mert hiszen Nagykőrös város határában ekkor volt a honfoglalás.

Egészen 1868-ig a 68.000 holdas kőrösi határ fele része senki földje volt, amit úgy hívtak, hogy közlegelő. Ezen a hatalmas pusztán gulyák, ménesek legeltek és a berkekben betyárok tanyáztak. A kiegyezés korában aztán Nagykőrösön annyira elszaporodtak a népek, hogy a közlegelőt — benne az 5000 holdas Felsőjárást is, ahol most az utolsó szélmalom áll — fel kellett osztani. Az így keletkezett kisebb-nagyobb parcellákból lett azután a nagy-

kőrösi tanyavilág. Az egyes birtokosok csakhamar anyaházakat építettek, a legelőt részben feltörték és alig telt el néhány esztendő, a hajdani pusztá helyét aranykalásszal ékes rónaság foglalta el.

A földek felosztását az utak kiépítése nem követte azonnal és így a közlegelőkön letelepedett honfoglalók az esztendő jelentékeny részében az őszi esőzéstől egész tavasz végéig feneketlen sártengerrel voltak elzárva a várostól. Hiában termett gabona, a sártengeren keresztül nem lehetett behozni a városba megőrletni.

Ekkor tűntek fel a határ különböző pontjain a szélmalmok. Így született meg egy a Felsőjáráson is. Talán éppen itt volt rá a legnagyobb szükség. A határnak ez a része a város középpontjától 15 kilométerre fekszik és csak a 6000 holdas Nagyerdőn keresztül lehet ide kijutni. Pedig kenyér itt is kellett. A fehérre meszelt tanyaházak környéke csakhamar tele lett siró és nevető apróságokkal, akik olyan édesen majszolták a szélmalomban készült lisztből sütött kenyeret. Most már jöhetett az őszi sár. A szél belekapaszkodhatott a malom vitorláiba. Forgott a malom szinte szünet nélkül és a szélmolnár vidáman szedte a vámot.

A fiatal szélmalom szomszédságában csakhamar egy másik malom is keletkezett, ahol meg szellemi táplálékokat öröltek. Ez volt a tanyai iskola. A két malom békés egyetértésben hét évtizeden keresztül sokat, nagyon sokat örölt és a munka ered-

ménye gyanánt ma egyedül a hajdan pusztá Felső-járáson néhány pásztor ember helyett 900 magyar lakik, a határ egyéb helyein pedig ugyanezen idő alatt a lakosság ezer főről 12 ezerre szaporodott.

A szélmalom dicsőségéből bőven jutott a szélmolnárnak is. A gyerekek örömmel keresték fel, mert nagy és nehéz titkokat lehetett tőle megtudni, különösen arról, hogy mikor lesz szél. Az utókor okulására ide iktatunk néhány ilyen ellesett titkot:

Szél lesz, ha vörös a hold. Viharos szelekre van kilátás, ha sok a hulló csillag. Ha nehezen gyullad a gyertya, akkor is szelet várhatunk. Legbiztosabban pedig akkor lesz szél, ha a berkek murrognak.

De nem kerülték el a szélmolnárt a lányok se, mert olyan érdekes történeteket tudott messze külszázágokról, ahol mesterségét tanulta és ezenkívül mindig jókedvű volt...

Egyszer azonban eltűnt a szélmolnár jókedve. Amilyen arányban javult a várossal való közlekedés lehetősége, olyan mértékben lett kevesebb az örölni való a malomban. Már nem kellett figyelni, hogy mikor lesz szél. Néha hónapokon keresztül liszt helyett kukoricadara készült a disznóknak. Az öreg malom duzzogva fogadta a változást. Üvegesedő szemekkel bámulta a városba siető leányokat, akik már nem hallgatták az öreg molnár különös történeteit a külszázágokról, mert a városban olyan komédiát láthattak, ahol magukat a külszázágokat és a külszázági népeket mutogatták...

Nem régiben aztán meghallotta a vén malom az éppen arra kergetőző gyermekektől, hogy köves ut épült a Felsőjárásra. A gyilkos hirre a malom megrázkódott és széttörő vitorláit a szaladó gyerekek után vágta.

A szomszédos mezőn a varjuk buzgón károg-tak, jeléül annak, hogy holnap ismét szél lesz. A szélmolnár oda se figyelt. Mert ugyan mire jó a szél, ha nincs már szélmalom?

A nagykőrösi tizenhárom.

1893. A juniusi nap békebeli bőséggel ontja arany sugarait a kőrösi határra, hogy a nagy fényességűtől elbódult buksi kalászkokat magához hasonló arannyá érlelje. Ez ellen nem is tiltakozik senki. Csak az a kellemetlen, hogy a perzselő sugarak betálanak a városháza ablakán is, mely mögött pedig az ezüstpálcás tanácsnok urak nem akarnak meg-sárgulni.

Épen ezért mindenfelé örömet kelt az iktató ur ama tiszteletteljes üzenete, hogy „kongatnak”. Ez a titokzatos jelszó ugyanis azt jelenti, hogy a városi urakkal egy tálból cseresznyéző tanár urak már el-lejtettek a főtéren diszelgő nagyvendéglő felé, hogy megkostolják a seritált. Résen kell hát lenni, hogy

a városháziak is jelen legyenek a friss csapolásnál.

A főjegyző ur azonnal befejezte Lebbencs Szidonia illetőségi ügyének a tanulmányozását. Ugy gondolja, ha 8 év alatt nem lehetett kideríteni, hogy hová valósi ez az ennivaló (már csak neve után ítélve) hajadon, hát néhány napig még nyugodtan várhat aktája, amikor egész biztosan véglegesen elintézi. Ha másképp nem megy, esetleg a fél ujjabb jelentkezéséig irattárba teszi. Nincs kizárva ugyanis, hogy az ügy folyamatba tétele óta Szidonia már el is költözött ebből az árnyékvilágból. Ebben az esetben pedig igazán kár vele tölteni az időt, amikor az ember jégbehűtött serrel locsolgathatja kánikulai szomjuságát.

Ezek az ebédelőtti sörözések nagyjelentőségűek voltak a város' társadalmi és kulturális életében. Itt hányták-vetették meg a nap aktuális eseményeit és ezekből a beszélgetésekkől született meg a békebeli közvélemény. Mert hiába volt béke, hiába volt nyugalom, megvitatásra váró dolog azért akadt mindig bőven. Így ma is arról az igazán fontos kérdésről volt szó, hogy szabad-e, helyesebben illik-e a polgármester urnak hivatalos helyiségben, hivatalos óra alatt haragudni, ha nem szelel a pipája. A lélektan és logika érdemes tanára azt az álláspontot képviselten, hogy nem szabad, mert a polgármester hivatalos helyiségben hivatalos óra alatt nem ember, hanem csak polgármester és így emberi indulatait csak odahaza, családjá körében tombolhatja

ki. Egész szép vita fejlődött volna ki a megindult eszmecseréből, ha a csapos legény le nem teszi az urak elé a pesti ujság aznapi számát, mely egészen új fordulatot adott az eseményeknek.

Mindjárt az ujság második oldalán kéthasábos cím hirdette: *Országos botrány Kecskeméten. 52 diák közül 27 megbukott az érettségén. — Nyilatkozik a diáktaló kormánybiztos.* A cikkből kiderült, hogy Kecskemét népe végletekig fel van háborodva és el van keseredve, mert György Endre kormánybiztos embertelen szigorúsággal minden második diákot (sőt eggyel még többet) megbuktatott a gimnázium érettségi vizsgáján.

Mi lesz most Nagykőrösön? Ez a kérdés meredt minden üres söröskancsó fenekéről az urak elé. Hiszen ide is György Endrét küldte ki a magas kormány érettségi biztosnak. A gimnázium igazgatója az asztalt verte és kijelentette, hogy ő nem engedi 13 érettségi előtt álló diákjának az életét derékba törni. Ha a kormánybiztos ur diákot akar enni villásreggelire, menjen vissza fatornyos hazájába, Máramaros megyébe és ott a havasok medveiskoláiban keressen magának alkalmas alanyokat. Nem mer ám — vetette közbe a kulturtanácsnok —, mert fél az öreg medvéktől. Hát pedig mi is szeretjük úgy a fiainkat mint egy medve — dörmögte stilszerűen az árvaszéki ülnök. Megfelelő serital elfogyasztása után kimondatott a határozat, hogy a kecskeméti eset Nagykőrösön nem ismétlődhet meg.

Csak jöjjön az a híres kormánybiztos. Csak azért is megmutatjuk neki, hogy a mi fiainkat megbuktatni nem lehet. Először azért, mert tizszer, — dehogy — százszor annyit tudnak mint a kecskemétiék. Azután meg itt vagyunk mi, akik készen vagyunk a pokol ördögével szövetkezni a diákfalás megakadályozására.

Ez alatt a város végén, az árnyékos cífrakertben a „nagykőrösi tizenhárom” szorgalmasan készült a nagy napra. Kovács Aladár éppen akkor magyarázta Nellikének, hogy június 28-án már ezüsfogantyus sétapálcával a kézben mehetnek végig a kőrösi főutcán, tekintetes urnak fogják szólítani és még azt se akadályozhatja meg a tanári kar, hogy ugyanezen nap holdvilágos éjszakáján a legszebb kőrösi lány ablaka alatt Bernát Gazsi zenekarának közreműködését állapítsa meg, hogy „csak egy kislány van a világon”. Még talán mást is mondott volna Aladár barátunk a legszebb kőrösi lánynak, de ime a város felől „hírnök jó és lihegve szól” arról, hogy mit irt a pesti ujság és a városi vendéglőben mit beszélnek a jó urak? A hir hallatára — ki tudja honnan — egy nagy fekete felhő terpeszkedett a nap elé. Nellike el kezdett pityeregni. Aladár pedig sötéten nézett maga elé. Ezüstgombos sétapálca? Fuccs! Sőt fuccs az oly szépen kitervelt éjjeli szerenádnak is, mert bukott diáknak „egyetlen egy kislány sincs a világon”. Mi lesz most „tekintetes

ur“ ? Pardon, fiatal ur! Most fuccs a tekintetes cimnek is.

Nellike azonnal hazarohant és este már az asszonyok hívtak össze konferenciát a nagy probléma megoldására. Itt megállapították, hogy dobbal nem lehet verebet fogni. Hagyják hát abba az urak a legénykedést és bizzák csak nyugodtan a kormánybiztos urat rájuk. Majd ők elintézik, hogy nem lesz étvágya diákot tizóraizni. Mindjárt meg is csinálták a haditervet, amelynek első pontja az volt, hogy június 26-án nagy vacsora lesz a kulturtanácsnokéknál, ahova el kell cipelni a rosszkedvű kormánybiztost is. Linka néni — tekintettel a kérdés fontosságára — ünnepélyesen felajánlotta, hogy a szükséges süteményeket országszerte csodált és éppen ezért hét lakat alatt őrzött receptjei alapján személyesen elkészíti. Az árvaszéki ülnök felesége olyan borokat ígért, melyek után 1853-ban nagykőrösi tartózkodása alatt a király is megnyalta szájaszélét. A vacsorautánra táncot terveztek, melynek keretében Nellike feladatává tétetett, hogy megtáncoltassa a kormánybiztos urat.

A nagy összefogásnak meg is lett az eredménye. Az igaz, hogy még ilyen előzmények után is 1893 június 27-én és 28-án nagyon meleg volt Nagy-kőrösön, de azért a kecskeméti eset nem ismétlődött meg. A nagykőrösi 13 vértanu közül a kormánybiztos ur csak négyet végeztetett ki, míg a többi kilenc olyan érettnak nyilvánított, mint a határ-

ban aranyló tengernyi buzakalász. Ezek között volt Kovács Aladár is, aki úgy érezte, hogy ezt a négy keserves napot, melyen keresztül az ég és a pokol között lebegett, nem felejtí el soha.

A nem várt siker után határtalan volt az öröm az ujdonsült tekintetes urak között. Szilaj jó kedvükben szerették volna megölelni az egész világot. Még azt a bolondságot is elkövezték, hogy a bankettre meginvitálták a diákfaló kormánybiztost is. A kizárólag maguk számára rendezett mulatságon pedig csak azért nem rugták ki a vendéglő falát, mert rájöttek, hogy diákok számára ez nagyon drága mulatság. Igen bizony, miként már gróf Montecuccoli Rajmund osztrák hadvezér megállapította, a mulatáshoz három dolog kell: pénz, pénz és pénz. Olyan kicsire ugyanis, hogy ez a szállóige eredetileg a háborura vonatkozott, ne nézzünk. Mert mi a mulatás? Háboru a nyárspolgári szürkeség ellen. Háboru az iskola padjaiban megkötözött ifjuság lobogó vérének a felszabadítására. Barátaink háboruja annyira sikerült, hogy már este 10 órakor egy csepp szorongás sem volt bennük és egy krajcár sem csörgött a zsebükben.

Aladár barátunk csak ekkor eszmélt rá, hogy egy kicsit elszámította magát. Elmulatta a szerenád költségvetési fedezetét. Tehetetlen düh szorongatta a torkát, ha arra gondolt, hogy a vendéglőhöz alig 300 lépésre egy muskátlis ablak mögött most valaki

azt hiszi, hogy Kovács Aladár elfelejtette a legszebb kőrösi lányt.

De hát hiába. A megtörténtet meg nem történné tenni nem lehet. Másnap Aladár valósággal megszökött a városból, ahol egy könnyelmű ígérettel örökre eljátszotta boldogságát. Annyira szégyelte ugyanis magát, hogy soha többet nem mert Nellikének a szeme elé kerülni.

*

1937. Negyvenhárom hosszú esztendő telt el György Endre kormánybiztos ur kecskeméti és nagy-kőrösi uralkodása óta. Hol vannak már az ezüst-pálcás városi tanácsos urak, kik annak idején hadat üzentek a szigorú kormánybiztos urnak? Hol van a mi Aladár barátunk? Ezekre a kérdésekre adott feleletet egy újságcikk, mely nem régen bejárta az egész magyar sajtót. Azt mondja ez a hirdetés, hogy meghalt egy magános magyar ur, aki vagyonából 30.000 pengőt arra a célra hagyományozott, hogy ennek kamatából minden kőrösi diák, ki átvészeli az érettségét, örömében kirughassa a vendéglő falát és egy muskátlis ablak alatt elhuzathassa azt a nótát, hogy „csak egy kislány van a világon”. Ezt a különcödő magyar urat Kovács Aladárnak hívták.

*

Mennyi ebből a történetből az igazság? Mennyi a kitalálás? Ne kutassuk. Az író meséjének befejezése után mindenesetre leteszti a tollat és arra gondol, hogy mégsem olyan csunya ez a magyar élet,

ha még mindig vannak itt Kovács Aladárok, kiknek 65 éves szíve utolsó dobbanáskor is diákromantikát mesél.

Egészségügyi mozaik.

A magyar egészségügyi közigazgatás új korszak előtt áll. A hatósági orvosi szolgálatot államosították.

Az új korszak küszöbén csokorba kötöttünk néhány adatot a magyar egészségügyi közigazgatás őskorából.

Az első adat, melyet hatósági orvosi szolgálatra vonatkozólag találunk, 1630-ból való. Nagykőrös város számadásaiban olvasható ez évben, hogy a főbíró uram a predikátor gyógyításért az orvosasszonynak fizetett 7 forint 60 dénárt. Ebből a feljegyzésből megállapíthatjuk, hogy a hatósági orvos őse a javasasszony volt, kit 300 éve hivatalosan elismertek orvosnak, sőt a városi pénztárból rendes évi fizetést kapott. Legalább is ezt igazolja az a feljegyzés, hogy 1631-ben Nagykőrös város az orvosasszonyt 10 tallér évi bér mellett fogadta meg.

A javasasszony dicsősége azonban nem sokáig tartott. 1654-ben a háromváros törvényszéke 2 javas-

asszonyt, mint nyilvánvaló ördögi tudománnyal bíró varázslót tüzes halálra ítél. Az ítélet megállapítja, hogy az elítélt bűbájosok nem tagadták, hogy a leányzó gyermeket igen könnyen férfi gyermekké tudják változtatni és a meddő asszonyokat szülőkké tehetik...

A javasasszonyt a hatósági orvosi állásban a borbély követte.

Az akkori egészségügyi állapotokra és a hatósági borbély szerepére teljes világosságot derít az a biztosító levél, melyet 1740-ben Nagykőrös város tanácsa adott Kalmár János atyánkfiának. Ebből idézzük a következő sorokat:

„Minthogy Kalmár János atyánkfia idegen országokban és a Károly lovas regimentben maga chirurgus mesterségét annyira vitte, hogy képes volna mindenféle külső és belső nyavajáknak kurálására s egyzersmint sok szenvedésnek és bujdosásnak kívánván véget vetni, nálunk letelepedni óhajt, mi ennekokáért megtekintvén némely uri emberséges jó uraink őkegyelme iránt tett recommandatioját, igenis kívánságának annuálunk az alábbi feltételek szerint:

1. Őkegyelme városunk birájának engedelmeskedni tartozik.

2. A felső tisztségekben levő nemes és becsületes atyánkfiait köteles hetenként beretválni.

3. A városban gazdaghoz és szegényhez egyenlő serénykedéssel köteles elmenni mindenféle sebeknek és nyavajáknak kurálására.

4. Hogy őkegyelme maga hivatalainak teendőit jobban teljesíthesse, mindennemű adózástól felmentjék és részére ingyen lakást engedünk.

5. Magunkra vállaljuk, hogy negyedévenként egy szekér fát is adunk, szüreti alkalmatossággal pedig kedveskedésre való borbélit is kap illendő mértékkel.

A felvett ígéretek állandó és bizonyosabb voltára jelen biztosító levelet Kalmár János atyánkfia őkegyelmének városunk szokott pecsétjével megerősítve kiadjuk“.

Természetesen a borbélyok tudománya sokszor csődöt mondott. Ilyenkor jámbor eleinknek nem volt más eszköze a közegészségügy rendezésére mint az imádság.

1738. november 6-án a kecskeméti, nagykőrösi és ceglédi református szent eklézsiák kiküldöttei Nagykőrösön egybegyűlvén, a sok helyeken grasszáló pestis megfékezésére a következő határozatokat hozták :

1. A lelkipásztorok a népet adhortálják, sőt példákkal is az igaz megtérésnek hasznos voltát a lelkiismeretre mutogassák.

2. Nemkülönben pedig a böjtölés komendáltatik. A böjtölés azonban nemcsak az ételről való lemondásban, hanem áhítatosságokban, buzgó imádságokban, Isten beszédének figyelmes hallgatásában s ezek szerint lehető kegyességnek munkájában áll,

mely sokat téssen Istennek közönséges csapásaiban felgerjedett haragjának engesztelésére.

3. A skólabeli ifjak is a böjt napokon kevés vacsorával megelégedjenek.

4. A böjt napján a hangos mulatozás is tilalmaztatik.

Ezen határozat végrehajtása mellett a vármegye parancsolatjának megfelelően a város körös-körül mély árokkal körölvétetett, az árkok tövissel meg erősítetttek, erős kapuk állítottak és serény kapusok vigyázásra rendeltettek.

Ezen intézkedések ellenére a pusztító dögletes méreg Nagykőrös városát is megfertőzte és a pestis 1739 siralmas esztendő junius havának 14. napján egy oskolabeli tanuló-ifjun kitetszett. Még ugyan ebben a hónapban 11-en, juliusban 56-an, augusztusban 256-an, szeptemberben 788-an, októberben 1070-en, novemberben 399-en haltak meg pestisben. November havának 8-ik napján két izben földindulás is volt, mely után — miként a krónikás megállapítja, pestisben többen nem haltak meg.

A veszedelem megszűnése után 1740 március 10-én Nagykőrösre érkezett a viceispán ur parancsolatjából nemes és vitézlő Kostyán Mihály komiszárius ur, aki megállapította, hogy az egész városban 119 olyan ház van, amelynek minden lakóját elpusztította a pestis. Ezen házakból 5 szekér ruha hordatott ki, melyek a pestisesekről megmaradtak. Ezeket megégették. A komiszárius ur a temetőt is lezáratta

és megparancsolta, hogy abba a temetőbe ezután senkit se temessenek, sőt még az oktan állatok közül se bocsájtassék be oda egy se, nehogy azok lélegzése által a levegő megfertőztessék. Megparancsoltatott végül, hogy a város kapujában továbbra is strázsák legyenek és különösen csavargók be ne fogadtassanak, mert ki ezen parancsolatot megszegi, a nemes vármegye tömlőcibe vitetik.

Hogy a nemes vármegye milyen komolyan gondolta ezt a parancsolatot, mutatja a mogyoródi példa. Itt 1741-ben a bíró, nótárius és törvénybíró megfogattak és vasba verettek, mert ezen ragadozó nyavaját eltítkolták, sőt büntetés alatt megparancsolták a lakosoknak, hogy senkinek ne merjék megmondani, hogy helységükben a pestis pusztít. A nemes vármegye magisztrátusa a királyi parancsolat szerint ezen cselekményekért Haraszi István mogyoródi bírót a falu határában agyonlövötte, a törvénybíró és nótárius pedig esztendeig való rabságra Buda várába munkára rendeltetett.

A XVIII. század második felében végre elérkezik a hatósági orvos megjelenésének az ideje. Nagykőrös város 1794-ben orvosi állást szervez. Az első városi orvos fizetése 200 német forint, 10 öl fa és lakás.

1836-ban a nagy kolerajárvány idején jelenik meg az első hirdetmény, melyben Tanárky János, „szabados Nagykőrös város első fizetett orvosa”

többek között a következő figyelmeztetést közli Nagy-kőrös népével:

1. Aki ment akar maradni ezen nyavajától, legyen minden tekintetben mértékletes. Senki ne tobzódjon, ne éjszakázzon, ne indulatoskodjon, fárasztó munkákat nem gyakoroljon. Őrizze magát főképp a has meghűtésétől, azért a hideg italokat, hideg földön való éjjeli fekvést kerülni kell.

2. Temetés után a successorok ne essenek neki mohón az osztozkodásnak, kivált a torban ne dorbézoljanak. Mivel a tapasztalás azt tanítja, hogy ebből sok halálok következtek. Hanem szellőztessenek ki minden házbeli butort, legalább is 10 napig és azután kezdjenek az osztozkodáshoz. Mert a nyavaja oka elrejtődzik mindenféle ruhaneműk között.

A kiegyezés után kezd kialakulni a mai államszervezet, melyben már fontosságának megfelelő hely jut a közegészségügynek.

1898-ban a hajdan félelmetes kolerajárvány aránylag kevés áldozatot követel az országtól és az akkori sajtó inkább humoros témának fogja fel, midőn a következő versezetben sorolja fel a védekezés módját:

Első a mértékletesség,
Sokat enni hát ne tessék.
Evés előtt alaposan
Minden ember kezét mosson.
Akinek a gyomra gyenge,

Ha van, vörös bort vegyen be.
Ha nincs, jó a csokoládé,
Ennél olcsóbb a makkává.
Meg ne igyad tejet nyersen,
Sirba visz az egyenesen.
Almát, körtét meghámozzad,
Ha nem, magadat okozzad.
Uborkalé, az kész halál,
Ma megiszod, holnap valál.
Máskülönben légy csak vidám,
Bárkid hal meg, úgy se sirjál.

Fitos Ádám csodálatos története.

Kétféle esztendő vagyon : csodálatos és közönséges. Az Urnak 1741. esztendeje alighanem a csodálatosak közül való volt. Alig tavaszodott ki és az összesereglett népek alig választották meg főbirónak nemes, nemzetes és vitélő Nyári Mihály uramat, az egyik májusi éjszakán 12 óra tájban az idevaló tornyot megütötte a ménkü. A tartó oszlop lángot vetett és Fitos Ádám barátunk, a csizmadia céh legfiatalabb tagja kénytelen volt felébredni, mert a tűzjelző strázsák irgalmatlanul harangoztak.

Bódultan sietett a tűzhöz, de segítségére már

nem sok szükség volt. Egy ürge hajadon, Bólintó Nagy Gergely Katika lánya a nagy zürzavarban sem vesztette el az eszét, hanem azonnal egy nagy kanna tejjel szaladt a toronyba. Az eredmény nem is maradt el, mert hiszen mindenki tudja, hogy a villámcsapás által támasztott tüzet tejjel gyermekjáték ellocsolni. Mikor Ádám barátunk odaért, már mindenki Katika ürgeségét dicsérte, aki úgy állt ott a sokaság közepén, kezében az üres kannával, mint egy angyal — a város mentőangyala. A bátor cselekedettől függetlenül is Katika nem megvetendő látvány volt és így a kis Fitos — ahogy Ádám barátunkat a városban becézték — lelkesen és meggyőződésből csatlakozott a dicsérőkhöz. Még arról is majdnem megfeledkezett, hogy az irgalmatlan harangozás miatt csodálatos álma maradt félbe.

Azt álmodta, hogy az egész égboltozat átváltozott hatalmas csizmadiaműhellyé. A csillagok voltak a csizmadia legények, ő pedig a hold — a csizmadiamester. A tejút volt a csirizes tál. Az ég keleti felén huzódó hatalmas felhő pedig a bőr, melyből ő széditő gyorsasággal szabdalta a csizmákat, hogy legyen dolguk a ürge legényeknek.

Mig a szeme Katika szépségét legelte, az agya újra végigélte a csodálatos álmot és ennek hatása alatt kénytelen volt mosolyogni. Addig mosolygott, mig azon vette észre magát, hogy nincs már senki a templom előtt, csak ő és a nap hőse — a bátor Katika. Zavartan köhintett vagy kettőt, azután me-

részen Katika mellé lépett, hogy elkísérje hazáig.

Ha most utólag próbáljuk elemezni az eseményeket, nem tudjuk okát adni annak, hogy Fitos Ádám, a szegény csizmadia honnan meritett akkora bátorságot magának, hogy Bólintó Nagy Gergely másodbíró lányát merészelte hazakisérni. Nem lehet más a magyarázat, minthogy 1741 csodálatos esztendő volt. Annyi tény, hogy a kis Fitos csodálatos bátorsága egyelőre azt eredményezte, hogy Katika mosolyogva elfogadta a kíséretet és a másodbíró házáig egészen jól elbeszélgettek. Ádám barátunk még az álmát is elmesélte, aminek hallatára az okos Katika elkomolyodott. Mert ez az álom — amint Katika megfejtette — gonosz események hirdetője. Azt jelenti, hogy rettentő nagy hadakozások készülnek. Annyi csizmára lesz szükségük a hadviselő feleknek, hogy még akkor se tudnak eleget csinálni, ha minden csillag csizmadia legénnyé változik.

Fitos Ádám nem ijedt meg a háboru híretől. Sokkal nagyobb dolgok forogtak a fejébe. Arra gondolt, mi történne akkor, ha ő Fitos Ádám szegény csizmadia megkérné a dúsgazdag Bólintó Nagy Katika kezét. Mi lenne? Hát kosarat kapna. Keserű lett a szája ize és nyugalmas jó éjszakát kívánt, amikor a kisajtónál véget ért a szegény legény és gazdag lány véletlen találkozása.

A megzavart éjszaka után zavaros nappal következett Fitos Ádám számára. Nem akart izleni a munka. Minduntalan Katika képét látta, amint ők

ketten egyedül sétálnak a májusi éjszakában. Csak azért is megmutatja annak a kevély Bólintó Nagy Gergelynek, hogy a kis Fitosból komoly kérője lesz Katikának. Ha másképen nem megy, hát előbb gazdag ember lesz belőle. Mert mit is mondott a csodálatos álom: rettentő nagy hadakozások készülnek, annyi csizmára lesz szükség, hogy még akkor se tudnának eleget csinálni, ha annyi lenne a csizmadia legény, mint égen a csillag... Most már tudta, hogy mit kell cselekednie. Vigan füttyürészve a műhelyben minden bőrből huszárcsizmát szabott, inasát szorgos munkára ösztökölte és körülnézett a városban, hogy alkalmas legényeket fogadjon fel a nagy munkához.

A következő napokban furcsa dolgokra lettek figyelmesek a város lakosai. Mig a többi csizmadianál csak éppen hogy dolgoztak, Fitos Ádámnál már reggel 3 órakor kopogott a kalapács. A becsületes csizmadia céh szabályai ugyan meghatározták, hogy egy mester 2 legénynél és 2 inasnál többet nem tarthat, azonban Fitos mester úgy segített magán, hogy a legderekabb legényeket fogadta meg, finom ebédeket főzetett számukra és a 32 dénárban megállapított hivatalos munkabért is minden héten megtoldotta valami épületes ajándékkal. Szaporodtak is a sarkantyus csizmák annyira, hogy nyár közepén elég lett volna a készlet egy század huszárnak. A megjósolt háborúnak nem igen akart ugyan hite érkezni, de ez csak Görög Dömötört, a

gazdag kereskedőt izgatta, aki Fitos mester vállalkozásához egy könnyelmű ígérete következtében a pénzt kölcsönözte. Az emberek persze nem tudtak semmit a csodálatos álmról és így már az a hír kezdett elterjedni, hogy a kis Fitos megbolondult.

Fitos mester nem szólt semmit ezekre a híresztelésekre. Lefőlebb titokzatosan mosolygott és esténként gondosan figyelte az égi jeleket.

Augusztus közepén egyszercsak észrevette, hogy az egyik fényes csillag után hosszú csóva húzódik. Felragyogott a szeme, mert most már biztos volt, hogy elérkezett az ő ideje. Másnap izgatottan sietett a városházához, hogy nem érkezett-e valami híradás?

A főjegyző ur éppen akkor olvasta fel a vármegye parancsolatát, mely szerint a burkus királlyal a hadakozás ismét megkezdődvén, a vármegye felséges királyné asszonyunk iránt táplált hűségét akarja megmutatni és a burkosok ellen való hadakozásra két magyar lovas regimentet ajánlott fel. Ezekből Kőrös városára esik 95 lovas, kiket azonnal felfogadni a főbíró urnak hivatali kötelessége. A felfogadott vitézek alá a város jó paripákat szerezzen, nyergeket és más szükséges szerszámokat végyen, a katonáknak valóságos kék posztóból dolmányt, nadrágot, veres övet, fekete csákós süveget és sarkantyus csizmát vásároljon. Minden katonának jó kardot, egy pár pisztolyt, karabélyt, lodingot, köpönyeget a nemes vármegye fog adni.

Fitos mester kijelentette, hogy ha csak ez a baj, azon könnyen lehet segíteni. Legalább is a csizmákat illetőleg. Neki van 95 pár huszárnak való sarkantyus csizmája készen, és ha az árát megfizetik, akár ma is beszállíthatja a városházához. Háborus időkben nem sokat szoktak alkudni. Mikor Fitos uram, a legügyesebb csizmadia mester hazafelé tartott, 570 forint nyomta a tarsolyát. Mikor Görög Dömötörnek visszaadta a kölcsönkapott 200 forintot, még mindig maradt annyi pénze, hogy gazdag embernek számított.

A nagy szerencsének természetesen hire terjedt néhány óra alatt az egész városban. Azután minden úgy történt, ahogy ilyenkor történni szokott. A becsületes csizmadia céh megállapította, hogy a legügyesebb csizmadiamester bölcs tanácsait a céh vezetősége nem nélkülözheti. A városi tanácsban is néhány hét múlva akadt egy üres hely Fitos Ádám ur számára, ahol aztán egészen összebarátkozott Bólintó Nagy Gergely másodbíróval is. Mire az új bor megforrott, már az egész város természetesen tartotta, hogy Fitos Ádám és Bólintó Nagy Katalin elballagtak az istenházába, hogy egy életen keresztül folytassák azt a beszélgetést, melyet azon a bizonyos májusi éjszakán félbeszakítottak.

Ezzel be is fejeztük a csodálatos esztendő legcsodálatosabb történetét, amelynek elmondásához pontosan tizenegyszer kellett alkalmaznunk a csodálatos jelzőt. Bizonyára lesznek sokan, akik az

egész történetet mesének tartják és azt gondolják magukban, hogy 200 éve nem történhettek ilyenek, mert ma sem történnek csodák. Ezeknek a figyelmébe ajánlom, hogy a mostani esztendők már nem csodálatosak, hanem közönségesek. Erről bárki meggyőződhet, aki a kezébe vesz egy idei naptárt, mert rá van írva, hogy az idei is közönséges esztendőre szól.

Botrány Nagykőrösön.

Meg van írva a Nagykőrösi Krónikában, hogy Nagykőrös város lakói egykor — bizony már van vagy 300 esztendeje — jámbor, együgyű és istenes emberek voltak. Minden reggel, mielőtt munkához láttak volna, szépen elballagtak a templomhoz. A kaszát meg a kapát oda támasztották a kerítéshez. Maguk pedig bementek az istenházába. Szívük tele volt alázatos hálával és imádsággal, mert érezték, csak a Mindenható különös kegyelmének köszönhetik, hogy városunk nehéz és békétlen századok minden rémsége ellenére virágzó sziget volt Duna—Tisza közében.

Tessék elképzelni, hogy ilyen viszonyok mellett a felháborodásnak mekkora vihara cikázott végig a

városon 1665-ben, egy szeles áprilisi reggelen. Az istentiszteletre elsőnek érkezők ugyanis azt látták, hogy a templom déli ajtaja fölött valaki kibontotta a falat!...

Azonnal szaladtak a prédikátorhoz — nagytiszteletű Ungvári Gergely uramhoz. Ez előbb hitelt se akart adni a döbbenetes híradásnak. Nem lehet az — mondotta inkább csak magának — hiszen a templom kulcsa még itt lóg az ágyam fölött. Még nem volt érte a harangozó diák. Hogy juthatott volna hát be valaki az istenházába?

Ugy látszik azonban a betörőnek nem volt szüksége a kulcsra. Erről — a hivekkel együtt behatolva a templomba — Ungvári uram személyesen is meggyőződhetett. Bizony nem káprázat, hanem szomorú valóság volt, hogy valaki egy mély üreget vésett a templom falába. Éppen azon a helyen, ahol egy különös domborulat volt a falon, a domborulaton pedig faragott virág. Hát most a virágos domborulat összetörve ott feküdt a templom kövezetén. A helyén tátongó üreg meg éppen olyan állású volt, mint egy kincsesláda. Csak éppen kulcs nem volt benne. Bizonyosan elvitte az istentelen betörő.

Mire idáig értek a gondolatok, már az egész nemes és becsületes városi tanács ott csodálkozott a szentségtörő kezek vakmerő munkáján. Mai kifejezéssel élve: Szivos János főbíró maga vette kezébe a nyomozás irányítását.

Először is azt állapították meg, hogy tulajdon-

képen betörés nem is történt. Hiszen az ajtónak nem volt semmi baja. Világos hát, hogy az éjjeli látogató kulccsal nyitotta ki az ajtót. Kérdés így az, hogy jutott a tettes a templom kulcsához, mikor az a papi lakásban a nagytiszteletű ur állandó őrizete alatt állott?

Ungvári uram ki is jelentette, hogy a kulcs este bizonyosan ott lógott az ágya fölött. Most is ott van. Így avval élő ember nem mehetett a templomba. Különben is csak nem gondolja a becsületes tanács, hogy ő összejátszott a rablóval?

Világért se — mondotta a főbíró. Azonban nyomozni csak úgy lehet, ha megvizsgáljuk az összes ténykörülményeket. Ebből kifolyólag indítványozom, hogy vizsgáljuk meg a nagytiszteletű ur kulcsát és tartsunk vele ajtónyitó próbát.

Ugy is lett, a tanács két tagja elment az ágy fölött lógó templom-kulcsért. A főbíró pedig személyesen illesztette a nagy zárba. Helyesebben csak illesztette volna, de nem lehetett. A tanács tagjai értelmetlenül bámulták a megbabonázott kulcsot, mely az éjszaka annyira meghizott, hogy a legnagyobb erőlködés ellenére sem fért a helyére. Ebből világosodott ki, hogy valaki a valódi kulcsot a nagytiszteletű urtól ellopta. Hogy azután gonosz cselekedetét észre ne vegyék, egy másik kulcsot akasztott a helyére. Hát mégis csak jó volt ezt a kulcs-ügyet megvizsgálni. Már is a tettes nyomában vannak. Most

már csak **azt** kell megállapítani, ki cserélte ki a kulcsot?

Felkérte ezért a nagytiszteletű urat annak felsorolására, hogy a tegnapi nap folyamán kik fordultak meg nála. Mert bizonyos, hogy ezek között lesz az is, ki egy óvatlan pillanatban megcsinálta a kulcsotcserét. A felelet egyenesen megdöbbentő volt. Csak egyetlen ember járt az előző napon a papi lakásban. Még pedig Halász Mátyás, a kőrösi iskola közszeretben álló tanítója.

Ki hitte volna! — csóválták a fejüket a tanács tagjai. Izgalommal várták a tanító vallomását, kiért azonnal elszalasztott a főbíró egy utca-kapitányt.

Halász tanító ur gyanutlanul lépett a tisztes társaság elé. Előadta, hogy az előző este valóban a nagytiszteletű urnál volt. Még pedig azért, mert a nótárius ur egy régi oklevelet adott át neki megfigyeltetésre. Azt tanulmányozták. Ki is betűzték belőle, hogy 1597-ben Nagykőrös népe a pusztító török hordák elől elmenekült a városkörnyéki nádasokba, a város arany és ezüst jószágait pedig elrejtették a templom falába.

Összenézték a tanács urai. Szavazás nélkül is megállapították, hogy aki így beszél, az nem lehet a tettes. Nem is kérdeztek mást tőle, csak hogy ki-nek mondotta el eddig az oklevél tartalmát? Senki-nek a világon — volt a felelet.

Ezzel a nyomozás holtpontra jutott. Valakinek azonban eszébe jutott, hogy ki kellene hallgatni Pap Janit, a múlt éjszakai ügyeletes utca kapitányt. Hátha annak a vallomásából lehetne valamit kisütni. De csak az derült ki, hogy a derék utca kapitány az egész éjszakát a város kocsmájában töltötte. Kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a templom körül leselkedő haramiákat figyelje. Ennek hallatára a főbíró ur éktelen haragra gerjedt. A haszontalan városi szolgát testi feddésre ítélte. Ez ugy történt, hogy az utca kapitány barátunkat ponyvába takarták és a tanács mindegyik tagja csapott egyet rája legjobb tehetsége szerint.

Ezzel a méla akkorddal záródott az első napi nyomozás. A tanács tagjai tanácstalanul ballagtak haza. Csak Pap János utca kapitányban ágaskodott a megsértett önérzet. Azért, hogy egész éjszaka nem ácsorgott az utcán, mégis csak ő a rend legmegbízhatóbb támasza. Ezt a főbíró urnak is meg fogja mutatni. Hogy hogyan? Hát egyszerűen megállapítja, hogy a templomból ki emelte el a város kincsét?

A nagy elhatározás végrehajtását avval kezdte, hogy először is elment a tanító urhoz. Mert lehetetlen az, hogy a tanító ur semmit se tudjon a dologról, mikor ő állapította meg abból a régi írásból, hogy a templom falában van a kincs? Minden esetre jó lesz körülnézni a tanyáján. Hátha meglát egypár elejtett aranyat.

A tanító ur megérezte, hogy a gyanu vitte hozzá az utca kapitányt. Ennek következtében a fogadtatás nem volt valami barátságos. Először csak a szavak röpködtek keményen. A vége azonban az lett, hogy az utca kapitány megütötte az iskola mestert.

Ez azután egészen új fordulatot adott az ügynek. Tudomást szerzett róla — ki tudná megmondani hogyan, — a budai basa is és néhány nap múlva egy egész török bizottság szállt ki a nagy eset kivizsgálására.

A bizottságot egy vajda vezette, vele volt a helyettese, öccse, irnoka, inasa, 1 kádi, 1 cseri-basi, 2 szubasa és 13 szpáhi, kiknek ellátásáról a vizsgálat egész tartama alatt természetesen a városnak kellett gondoskodni.

A vizsgálat úgy kezdődött, hogy a városi tanács először is mindegyik vendégnek átadta a város ajándékát. A vajda kapott 50 tallér ajándékpénzt, 2 farkasbőrt és 1 fejőstehenet, helyettese 2 tallér csizmapénzt, 3 darutollat és 2 rókabőrt, öccse 3 gyöngyháznyelű kést, 1 tábla szappant, az irnok 3 sajtot, 2 gyöngyháznyelű kést és 1 darutollat, a cseri-basi 1 hátaslovat, 3 rókabőrt, 1 szőrtarisznyát, a kádi 3 pint vajat, 2 pint mézet, 3 tallér papucspénzt, a szubasák mindegyike 2 sajtot, 1 darutollat, 1 rókabőrt, a szpáhik fejenként 1—1 gyöngyháznyelű kést, 1—1 darab szappant és rókabőr helyett 1—1 tallért.

Miután ily módon a barátságos hangulat alapjai le voltak rakva, kihallgatták a megsértett iskolamestert, a magáról megfélemedkezett utca kapitányt, a bírót, a nótáriust, a város szakácsasszonyát és még számos kőrösi polgárt. Ezek nagy része ugyan nem tudott semmit, de ezzel sikerült elérni, hogy a vizsgálat 3 napig tartott, mely idő alatt 9 ízben kellett étkezni, a zsiros falatokat egy kis kőrösi borral leöblíteni, amit ugyan tiltott a török prófétája, de hát utóvégre az igazhitű muzulmán is vétkezhet néhánéha.

A háromnapos vizsgálat eredményét Nagykőrös város levéltárában még ma is hirdeti egy elsárgult írás, melynek magyar fordítása a következő: Pap János nevű kőrösi lakos az iskolamestert megütötte. E tény megvizsgálattván, az érte járó 20 tallér bündíj a kincstár részére felvétellett. Nehogy pedig a kőrösiek ismét zaklattassanak, kezükbe jelen tezkere adatott.

Hiába volt azonban a drága tezkere, a kőrösiek ismét zaklatások elé kerültek. A bizottság ugyanis a tárgyalás alatt megállapította, hogy az iskolamester megütése egy még nagyobb bűnnel van kapcsolatban, nevezetesen a templomi kincslelet bejelentésének elmulasztásával. Így az iskolamester ügyének kivizsgálása és a 20 tallér felvétele után a vajda nem távozott el a városból, hanem azonnal hozzáfogott a templomi eset kivizsgálásához. Ez az újabb vizsgálat már két hétig tartott. A

vajda sem volt okosabb a főbirónál. Ő sem tudta megállapítani, hogy ki lehetett a tettes.

Mikor azután már látták, hogy a város pincéjében fogytán van a borital, befejezték a vizsgálatot. Megállapították, hogy a tettes ugyan ismeretlen, de kétségtelen, hogy a város lakosai között található. Ebből kifolyólag az igazság úgy hozza magával, hogy a városi tanács addig is, míg az igazi tettes megkerül, 900 tallért fizessen a török császári kincstár számára. A nyugtát az irnok azonnal ki is állította. A főbiró nem tehetett mást, mint hogy a kivetett bündijat kilizette abban a reményben, hogy talán ezzel véget ér a törökök igazságszolgáltatási kiszállása.

Valóban a derék summa felvétele után a vajda és népe kilovagolt a budai kapun, itthagya a megszarolt várost, hogy most már hadd civakodjanak tovább a kincs-keresők. A civakodás hevében majd csak megszületik egypár büntett, aminek kivizsgálására néhány hét múlva ismét lehet rendezni egy nagykőrösi törvénynapot.

Aki így gondolkozott, helyesen számított. A török eltávozása után olyan lett a város, mint egy felzavart méhkas. Most már mindenki kereste a tempomi kincsását, hogy megtérüljön a törökök által kiszarolt összeg. A városi tanács ugyanis nem tehetett mást, mint a török törvénynap költségeit kivetette rendkívüli adóba. Ettől szeretett volna mindenki megszabadulni, midőn lázas buzgalommal kereste a be-

törött. Gyanus volt már mindenki. Ungvári Gergely, a prédikátor, azért, mert nem vigyázott a templom kulcsára. A tanító bűne az volt, hogy megfejtette a régi írást. De gyanus volt a főbíró viselkedése is, aki azelőtt minden bűncselekménynek ki tudta nyomozni az elkövetőjét. Naponta születtek meg a titokzatos pletykák, a sanda gyanusítások, amelyeknek nyomán ugyan nem találták meg a tettest, de szinte hetenként született meg belőlük egy olyan bűntett, amit aztán a török vajdának kellett kivizsgálni. 9 esztendeig tartott, míg a nagykőrösi botrány hullámai elsimultak. Közben az is megtörtént, hogy Ungvári Gergely prédikátornak el kellett menekülni a városból. Ezért aztán, mivel ő volt akkor ennek a vidéknek a református püspöke is, a nagykőrösi gyülekezetet kiátkozta. Végül 1674-ben szakadt vége a viszálykodásnak anélkül, hogy kiderült volna, hogy ki volt a tettes.

Ki volt a tettes? Hová lettek a város kincsei? Kérdések, melyekre soha biztos feleletet nem lehet találni. Még a legvalószínűbb az a feltevés, hogy ilyen kincsek nem is voltak soha. Az egész templom-megásási komédiát törökök rendezték, hogy ezzel a viszálykodás magját vessék el a kőrösi polgárok között. Tudták ugyanis, hogy ahol két fél viszálykodik, mindig van egy örülő harmadik is és ők erre a szerepre pályáztak.

Mennét többet gondolkoztam az elmondott történeten, ez a gyanu annál erősebb lett bennem. Mert

azóta is hányszor volt botrány Nagykőrösön, melyet ravasz és élelmes idegenek mesterségesen teremtettek. Csak azért, hogy a viszálykodás tűzénél megüssék a maguk pecsenyéjét!...

Keresztelő 1790-ben.

Kanász Kicsi Gyurka abban különbözött a többi közönséges halandótól, hogy nem kellett neki a foglalkozását elmesélni, ha idegen emberekkel ismerkedett meg. A nevéből mindenki kitalálta, hogy csak kondás lehet. Szép hivatás ez. Különösen, annak, aki szereti a kunkorfarku kanokat, az ábrándos kocákat és akit a disznók is szeretnek. Ezen a téren nem is volt semmi hiba. 1790. táján köztudomásu volt a Nagyerdő környékén, de még a Vásárálláson is, hogy Gyurka kanászt kedveli a disznó nemzetség apraja és nagyja.

Ha reggelente eldudálta a disznó-indulót, a legporosabb fülő malac is azt visitotta örömeiben: gyuri ... gyurii... gyuuri, az öregek pedig, akik az erdei iskolában megtanulták, hogy mi a tisztesség, halkan duruzsolták: györgy... györgy... gyeörgy...

Nem is volt Gyurkának más baja, csak az, hogy a gyerekek száma minden esztendőben szaporodott, a fizetség pedig a régi maradt. Uramisten,

már az is gond, hogy ki legyen a hetedik poronty keresztapja, hiszen az előző hat esetben már minden komája szivességét igénybevette.

Mit csinálhat ilyen nagy gond sulya alatt egy szegény kanász? A kondát becsapja a tölgyesbe. Letelepszik az erdőszélén. Buksi fejét a botjára hajtja. El kezdi törni a csürhejárást. Hátha eszébe jut valami okos dolog!

A disznóknak is feltűnt, hogy milyen bánatos nevelő mesterük. Összeröföntek és a legöregebb kocát visszaküldték a mester megvigasztalására.

A vigasztaló disznó éppen akkor ért Gyurkához, amikor az maga elé meredten hangosan tépelődött, hogy ki legyen hát a keresztapa. A vén koca szeliden megbillentette orrával Gyurka botját és félre nem érthetően röfögte: görg... görg... görg.

— Igazad van vén cimbora — mondotta Gyurka. — Legyen a hetedik gyermek keresztapja a görög boltos. A Dömötör. Elismeréssel vakarta meg négy lábu titkos tanácsosának a tarkóját és este már füttyűrészve hajtotta hazafelé a kondát.

Ilyen előzmények után ne csodálkozzunk azon, hogy két hét múlva, amikor keresztelő volt a szegény kanász szerény hajlékában, az asztalfőn a gazdag görög boltos ült, úgy is mint a bölcsőben visitó Kanász Kicsi Dömötör keresztapja. A gyermektelen görög ugyanis örömmel vállalta a felajánlott tisztséget és csak azt kötötte ki, hogy keresztfia Dömötör legyen. Ezt a kívánságot annál könnyebben lehetett

teljesíteni, mert az ujszülött számára ugyis nehéz volt nevet találni, miután testvérei Gyuri, Pista, Amb-rus. Balázs, Pali, Jóska már szinte az összes neveket lefoglalták a maguk számára.

A Kanász Kicsi család késő utódai beszélnek, hogy ilyen nagy keresztelő talán azóta se volt náluk. Az összesereglett komák, komaasszonyok, atyafiak és jó szomszédok a Kanász Kicsi nemzetség leg-
ifjabb tagjának az egészségére elfogyasztottak 3 libát, 1 malacot, 2 kenyeret, 1 véka aszalt szilvát 3 füzér fügét, fél akó bort, melyek természetesen a kereszt-
apa ajándékát képezték, aki így akarta kimutatni, hogy tudatában van annak, hogy a keresztapaság nemcsak disz, de kötelesség is.

A keresztelő után való napon Kanász Nagy Gyurkának olyan magas volt a kedve, hogy a disz-nók is szinte halálra rőföggék magukat a nagy gyö-nyörőségtől. Gyurka odahajtotta őket, ahol az erdő-
ben a legtöbb volt a makk és a legélvezetesebb a pocsolya. A jótanácsot rőfögő öreg koca még fügét is kapott, meg egy kis borítalt, hogy gyorsabban forogjon az eszekereke, ha majd azt kell kitalálni, hogy Kanász Kicsi Gyurka nyolcadik csemetéjének ki legyen a keresztapja.

TARTALOMJEGYZÉK.

Nagykőrös és a magyar könyv	5
Nagykőrös barátai	9
Irói elszólások Nagykőrösről	15
Az első magyar tanítónő emlékezete	18
Kossuth Lajos Nagykőrösön	23
Arany János lábanyoma	27
Legenda a homokhegyek mellől	32
A nagykőrösi nyulháboru	37
A Pálfája jubileuma	41
Bogár Imre elfogatása	45
Nyárivásár 1863-ban	50
Bogár Imre árnyéka	54
Amig egy szélmalom eljutott odáig	61
A nagykőrösi tizenhárom	65
Egészségügyi mozaik	72
Fitos Ádám csodálatos története	78
Botrány Nagykőrösön	84
Keresztelő 1790-ben	93

